

(DER JUDE)

צייטשריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסען.

ערשיינט יעדען 8 טאָג.

פערלאג: חברה „אחיאסף“.

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אֶסטרייך-אונגארען —.6 פלארין.
האלביאהריג —.3 "
פירטעליאהריג 1,50 "
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 "
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט
10 קרייצער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ יאהרליך —.5 רוביל.
האלב יאָהרליך —.3 רוביל:
פיערטעל יאהרליך 1.50 רו"כ.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 "
דען 1טען אויגוסט — 1 "

ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפ.

קראקויא, טבת תר"ס. | נומר 24. | Krakau, 19. December 1899

אינהאלט:

צו אבאָנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE“, Krakau, Dietelsgasse 45.

אין ווארשא:
Verlag „Achiasaf“, Warschau, Postkiste Nr 25, mündlich: Twarda 6, Thür II.

„דער יוד“ איז אויך איינגעטראגען אין דער צייטונגספרייזליסטע דער ק. ק. עסטרייכישען פאָסט אונטער דער נומער: 1920 a Nachtrag VII.

צו אונזערע געעהרטע מיטארבייטער!

מיר בעטען אונזערע ג. מיטארבייטער,
אלע ארטיקלען פאר דעם „יוד" צו שיקען
אויפ'ן אדרעס פון „אחיאסף":

Verlag „ACHIASAF", Warschau.

אבאנעמענט אויף דעם יאהר 1900!

אויף די צייטונגען „המליץ", „הצפירה", „השבוע", „וואסחאד" „בודושצנאסט" אויף די רעדאקציאנס-פרייזען נעהמט אן:

חברת „אחיאסף" ווארשא.

Verlag „ACHIASAF", Warschau.

חברת אחיאסף

יצא לאור

דרך תשובה

והוא חלק שלישי להספר המפורסם

חטאת נעורים

מאת צלפחד בר חושם התוהה.

הספר הזה מכיל המשך תולדות חיי המחבר בתקופה המלאה ענין רב לעם ישראל, היא תקופת מלחמת ההשכלה החפשית, צמיחת הרעיון הלאומי וראשית העבודה בענין ישוב ארץ ישראל.

מחיר הספר 25 קאפ' ועם פארטא 30 קאפ'.

Verlag ACHIASAF, Warschau.

א שען בילד

גרופפענבילד פון צווייטען קאנגרעס

פון מאלער א ק י ן

פרייז מיט פארטא 1,10 רו"ב

Verlag „Achiasaf", Warschau.

חדשות!

המציאו כעת מין הנקרא „פהאס-פארזוירער קאלק" לפטם בו כל מיני בהמות בזול מאד, הבהמות תרבינה ע"י הפטום הזה לתת חלב שמן ודשן, ההרות תלדנה וולדות גדולות וטובות. החפץ בו לצרכו או למסחר להרויח בו ישלח פאסטמארקע ויקבל ממני פראספעקט חפשי:

Sch. J. Jelin, Bialystok.

יצא לאור ונמצא להמכר

לוח אחיאסף

ספרותי ושמושי לשנת **תר"ם**

עם תמונות וציורים.

המאסף הספרותי הזה, שומר את תפקידו ויוצא לאור לתקופת השנה זה **שבע שנים**. וכאשר נוכחו הקוראים משנה לשנה הוא הולך ומתגדל בכמותו ומתפתח ומשתלם באיכותו.

בשנה זו מחזיק הלוח יותר מעשרים ותשעה באגען פארמאט „אחיאסף".

מתוכן הענינים הבא הלאה ידעו הקוראים, כי כל טובי החכמים והסופרים השתתפו בו, ועשיר הוא במאמרים העוסקים בשאלות היום, מאמרי מדע ומחקר השוים לכל נפש, שירים, ציורים, ספורים ופיליטונים, תולדות אנשי השם בישראל ותמונותיהם, ציורים נחמדים מאה"ק והשקפה על מקרי השנה, ידיעות שמושיות מועילות וכו' וכו' ולא נגזם כלל, אם נאמר, כי הלוח הזה כאחיו הקודמים, ובבחינה ידועה, גם יותר מהם, הוא מאסף ספרותי נכבד שערכו קים לדורות ומביא לקוראיו תועלת וענג גם יחד.

וזה תוכן הענינים:

ד) נדחי ישראל, דר. ש. ברנפלד; ה) רזי לילה, שיר, ח. נ. ביאליק; ו) מרכז הכח, דר. ד. ניימרק; ז) הגיוני ליל, שיר, ש"ל גארדאן; ח) הרבנות והציוניות, ש. ראזענפעלד; ט) מה-זאת? שיר, אבא שפירא; י) הסוציולוגיא של אחד העם, דר. יהושע טהאן; יא) מספר השירים של הינה, י"ל ברוכוויץ; יב) לפנים והיום, פתגמים, דאזארקא; יג) מצבות זכרון, מ. ל. ליליענבלום; יד) שבבים, (א. מפני קשט. ב. זקנה ושיבה. ג. תחת כבוד) א. שולמאן; טו) עכו"ם שוטה, שיר, צ. שערעשעווסקי; טז) מכתב גלוי לד"ר ברדיצבסקי, מ. ז. פייערבערג; יז) למען ציון (אל צעירי עמנו), יוסף קלויזנער; יח) בית המדרש הישן, שיר, מ. מ. דא-ליצקי; יט) בא והולך, דר. ברדיצבסקי; כ) שיר הזורע, א. ליבושיצקי; כא) רוחות חדשות, שיר, א ליבושיצקי; כב) כין השמשות, יוסף קלויזנר; כג) התעודה והמולדת, זאב יעבץ; כד) האנוס, שיר, חושי הארכי; כה) בין איש לאשתו, ספור, א. ז. ראבינאוויץ; כו) למנצח בנגינות, ספור, י. וואהל; כז) תשובה מספקת, שיר, מ. מ. דאליצקי; כח) בין חשכים, ספור, א זינגר; כט) פלאי פלאים מכתם, מ. א. שוידינישקי; ל) שתי כרדיות ציור, צבי אלאטין; לא) בחלומי הנעים, שיר, י"ל ברוכוביץ; לב) צרור מכתבים, ספור, א. ש. פריעדבערג; לג) חלום, מזכרונות הילדות, א. לודוויפאל; לד) חזיונות לילה, מס' השירים של הינה, י. ל. ברוכוביץ; לה) רזי תעלומה, ע"ד פעולת ההיפנוטיזמוס, יעקב פרענקעל; לו) פרט כרמי, משלים, יהושע שטיינברג; לז) מצוה, רשימה, דוד פרישמאן; לח) מי היא? *Cherchez la femme*, סעדיה מאיר בן טוביה יונה המכונה סמבטיו"ן; לט) מעט פילוסופיה של לוח לשנת תר"ס, פיליטון, א. ל. לעווינסקי; מ) הרב רב פעלים, תולדות ר"ע הילדעסהיימער, ש. פ. ראבינאוויץ; מא) קלמן שולמאן, תולדתו; מב) מ. ז. פייערבערג, תולדתו; מג) דר. משה גסטר, תולדתו, מבש"ן; מד) פרופ. עמנואל מאנדעלשטאם, ר. בריינין; מה) מקצת שבחו בפניו, לתמונת הרב הד"ר י"ל קאנטאר, י. א. טריוואש; מו) כרוניקה עברית, (מן ניסן תרנ"ח עד ניסן תרנ"ט), רוסיה, פקודת הממשלה, פסקי הסינאט, ארץ ישראל, אשכנז, אויסטריא-אונגריה, צרפת ומושבותיה, אנגליא, ארצות הברית, תוגרמה, שווייץ, רומניה, סרביה, בולגריה, פרס ספירות, הצטיינות היהודים בחכמה וכו'; מז) הזכרת נשמות; מח) ביבליוגראפיה, ספרים חדשים, י. ח. זאגאראדסקי; ידיעות שימושיות: חקי בי-הדואר בצירוף החקים החדשים שהונהגו מן ח' מאי, חקי התלגרף, חקי מסה"ב ומחיר המסע במסה"ב וכו' וכו'.

אל הלוח נספחו התמונות והציורים האלה: א) הר' ר' עזריאל הילדעס-חיימער; ב) קלמן שולמאן; ג) מ. ז. פייערבערג; ד) הרב ד"ר מ. גסטר; ה) פרופ. ע. מאנדעלשטאם; ו) דר. י"ל קאנטאר; ז) הזמירה בכרמי המושבה „רחובות"; ח) תלמידי ביה"ס ב„רחובות" לפני שער הכבוד לכבוד הנדיב הידוע

הקונגרס הציוני השלישי.

מפני כי בשנה זו נועד זמן הקונגרס קרוב לר"ה ואי אפשר היה לעכב הוצאת הלוח עד אחר הקונגרס באופן שנוכל לתת בו מקום לדין וחשבון ע"ד הקונגרס השלישי, ע"כ החלטנו להוציא בשנה זו

מחברת שלמה מיוחדת ע"ד הקונגרס הציוני השלישי

כתובה בידי סופרנו המיוחד אשר בבאזל ואת המחברת הזאת

יקבלו חנם כל קוני הלוח

מיד אחרי צאתה נגד תלוש המצורף לכל לוח.

מחיר הלוח 1 רו"כ, עם פארטא 1,26 ר'
מכורך 1,40 רו"כ, ועם פארטא 1,66 ר'
באוסטריה 1,25 פלארין ועם פארטא 160 פלורין

Verlag „ACHIASAF" Warschau.

Ї. Jahrgang. DER JUDE. Nr. 24.

דער פרייז פיר רוסלאנד:
גאנץ־יאהרליך — .5 רוביל.
האלב יאהרליך — .3 רוביל.
פיערטעל יאהרליך 1.50 רוביל.
מען קען זיך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 3 "
דען 1טען אויגוסט — 1 "
ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפ.

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.
ערשיינט יעדען 8. טאג.
פערלאג: חברת „אחיאסף".

אבאנאמענטס פרייז יאהרליך:
אסטרייך אונגארען — .6 פלארין.
האלביאהריג — .3 "
פיערטעליאהריג 1,50 "
דייטשלאנד — ,10 מארק.
ארץ ישראל — ,12 פראנק
אנדערע לענדער — ,15 "
אמעריקא, ענגלאנד — ,10 שילונג.

פרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדע קליינע שורה פעטיט 10 קרייצער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

Erscheint jeden 8. Tag.

Krakau, 19 December, 1899. נומר 24. קראקויא, טבת תר"ס.

איז גענוג געשריבען געווארען איבער ציוניזם?

„איז דען ווירקליך פיעל געשריבען געווארען איבער ציוניזם?" די פראגע ציהט נאך זיך א צווייטע: איז דען ווירקליך אלץ אדער וועניגסטענס פיעל עררייכט געווארען, אז מיר זאלען קענען רוהיג אוועקלעגען אונזערע ציוניסטישע ארטיקלען, און זיך נעמען צו אנדערע פראגען, צו אנדערע ענינים? ניין, ענטפער איך, ס'איז נאך כמעט גאר ניט עררייכט געווארען, און דערפאר אלץ וואס עס איז געשריבען געווארען וועגען ציוניזם איז נאך צו וועניג, אז מיר זאלען זיך רוהיג קענען נעמען צו אנדערע זאכען. אום צו בעגרינדען מיין ענטפער מוז איך מיך בעשעפטיגען מיט נאך איין פראגע, וועלכע איז אויך געווארען איינע פון אונזערע מאדע־פראגען. ווארום האט די ציוניסטישע בעוועגונג נאך ניט זוכה געווען צו איהר משורר, מספר, ראמאניסט, וועלכער זאל איהר פערקערפערן אין א ערצעהלונג? אז איינינע מספרים, אום יוצא צו זיין פאר דער מאדע, האבען דעם ציוניזם בענוצט צו די וכוחים אין זייערע ראמאנען און ערצעהלונגען, דאס גענוגט ניט, דאס איז כמעט ווי גאר ניט. א ראמאן, אנ'ערצעהלונג אין וועלכער דער ציוניזם זאל זיך אפשפיגלען און דורכלייכטען, ניט נור אין די וכוחים, נאר אויך אין דער בעוועגונג און האנדלען, אין דענקען און לעבען, ווי עס פאסט פאר א גרויסער בעוועגונג, האבען מיר ניט. פאר וואס איז דאס? פאר וואס האט די השכלה־בעוועגונג גלייך געפונען איהרע מספרים און ראמאניסטען, און די ציוניסטישע בעוועגונג ניט? איז דאס נור א בלינדער צופאל אדער עס איז דא אנ'אורזאכע, וואס האט טיפע ווארצלען אין לעבען? און די אורזאכע איז זעהר פשוט פאר יעדען וועלכער זעהט און פערשטעהט וואס ער זעהט. די השכלה־בעוועגונג האט געהאט איהרע מספרים און ראמאניסטען, ווייל זי איז ניט געווען א בעוועגונג פון מחות־שארפערייען און ווערטער־שפיצערייען; זי איז געווען א בעוועגונג פון לעבען, א בעוועגונג וועלכע האט געהאט איהרע גבורים, העלדען, וואס האבען זי פערטהיידיגט מיט זייער בלוט, לייב און לעבען. דער ערשטער לעבענס־סימן פאר א אידעע אדער בעוועגונג, איז די קרבנות וועלכע ווערען געבראכט פון איהרעט וועגען, און אזוינע קרבנות האט די השכלה זעהר פיעל געהאט. די קעסט־איידימס וועלכע זענען געצוואונגען געווען צו פערלאזען זייערע גן־עדן'ס, די ישיבה־בחורים וועלכע האבען איבער דער השכלה די גרעסטע רדיפות דורכגעמאכט, די פערשאלטענע אפיקורסים, די פערטריאגטע קינדער, די אלע זענען געווען השכלה־קרבנות, די אלע האבען מיט זייער בלוט מקדש געווען דעם נאמען פון השכלה [illegible]

ציוניסטען, דאס הייסט יודען וועלכע זענען בעריט פאר ציון א שעה אדער צוויי צו אפפערן, הייסערע ציוניסטען ערלויבען זיך א מאל אויך פון געשעפט א שעה אפצורייסען אום אקציען אדער שקלים צו זאמלען. אונזערע ציוניסטען זענען קאנגרעס־ציוניסטען, 3 רובל־ציוניסטען. די אלע זענען נאך קיין גענוגענדער מאטעריאל פאר א ציונס־ראמאן, ווייל דאס אלעס איז צו נעקינסטעלט, מעהר געמאכט, ווי לעבעדיג, נאטירליך. א ציונס־העלד וועלכער זאל זיין איבערגעגעבען דער ציונס־אידעע מיט לייב און לעבען, א ציונס־קרבן וועלכער האט זיך מקריב געווען אין גאנצען פאר ציון, דאס האבען מיר נאך ניט געהאט, און האבען נאך איצט אויך ניט. יא, ס'זענען געווען די „ביל"ו'ניצעס", אבער די זענען נור געווען א מאל און זיי שטעהן פעראיינצעלט. איך מיין דא קיינעם ניט צו בעליידיגען, דער אמת איז אבער, אז אונטער אלע פערהיצטע און פערברענטע ציוניסטען, האבען מיר ניט אזוינע וועלכע האבען זיך צוליעב דער ציונס־אידעע מקריב געווען; נאך א מאל, דאס לעבען פון א אידעע איז אבהענגיג פון דער צאהל פון די קרבנות. „בדמיך חיי, בדמיך חיי" איז געזאגט געווארען אויך אויף א אידעע, דען אום ארויסצוגעהן פון שטודירצימער אין דער ברייטער וועלט, פון דעם פילאזאפען־מח אין דער גאס מוז די אידעע אויף מענשען געטראגען ווערען. דאס לעבען קויפט די אידעע מיט דעם פרייז פון מענשען־לעבען, דאס איז דער איינקויף וואס יעדע אידעע מוז צאהלען ווען זי ווערד אין לעבענס בוך איינגעשריבען, און ווען די ציוניסטישע בעוועגונג קען נאך ניט ווייזען איהרע קרבנות, מענשען וואס זענען זיך מפקיר פאר ציון, דאס הייסט, ווען זי האט נאך ניט געצאלט איהר איינקויפגעלט, דאס בעווייזט, אז זי איז נאך ניט איינגעווארצעלט אין לעבען, און ווען יא, האבען זיך איהרע ווארצלען נאך ניט צוגענומען און זי איז נאך צו שוואך, זי קען זיך אליין נאך ניט האלטען, זי מוז האבען אונזער שטיצע, אהן איהר וועט זי מוזען פאלען, שוואכער ווערען. איידער מיר האבען אנגעהויבען צו ערהיצען די מחות, אויפווארעמען די הערצער, האבען מיר נאך צייט געהאט זיך צו בעדענקען, אנהייבען אדער ניין, אבער איצט ווען די הערצער זענען געווארעמט, די מחות אויפגעהיצט און פון דרויסען האט דאך א פנים ווי עס ברענט, איצט האבען מיר שוין מעהר קיין רעכט ניט צו טראכטען, געהן אדער ניט, איצט מוזען מיר, אויב מיר ווילען אדער ניט, מיר מוזען געהן ווייטער אויף דעם וועג וואס מיר האבען אנגעהויבען, מיר מוזען ווייטער געהן, און ווארמען די הערצער, היצען די מחות און אויפברענגען, אויפפלאקערען די יודישע וועלט. מיר מוזען, ווייל, [illegible] ניט, קען זיך דאס גאנצע [illegible]

ציוניזם, ווייל אַלעס וואָס איז געשריבען געוואָרען איז כּמעט ווי גאָר ניט, מיר האָבען נאָך גאָר ניט ערררייכט, מיר האָבען נאָך גאָר ניט גע׳פּועל׳ט. זיצענדיג איינגעשפּאַרט ביי זיך אין שטוב קען מען נאָך אַ טעות האָבען און מיינען אַז עס טהוט זיך אָפּ, גאָט ווייס וואָס, זייענדיג אויפ׳ן קאָנגרעס קען מען זיך אָפּנאַרען און מיינען אַז די ציונס־בעוועגונג איז אַ פאָלקס־בעוועגונג, אָבער זאָלען מיר נור אַרויסגעהן פון שטוב און מאַכען אַ פּאָר טריט אין דער יודישער גאַס, דאַן וועלען מיר זיך דורך דעם קאַלטען ווינד פון דער ביטערער ווירקליכקייט, גלייך אָפּקיהלען פון אונזערע הייסע זיסע חלומות, און וועלען זעהן אַז דאָס שטעהט נאָך זעהר ווייט פון ציוניזם, אַז די ברייטע מאַסע איז נאָך זעהר פרעמד, האָט נאָך כּמעט גאָר קיין השגה פון דער גאַנצער בעוועגונג, און אַז מיר ציוניסטען זענען נאָך גאָר אַ קליינער טהייל. אָנגעהויבען פון אָדעס, וואַרשא, וויען, ביז דאָס קלענסטע שטעדטעלע, האָבען מיר נאָך דערווייל קיין איינציג אָרט, וואו די ציוניסטען זאָלען זיין אַ העלפט, אַ שליש פון דער יודישער געמיינדע. אומעטום, אין דער גאַנצער וועלט, וואו יודען וואָהנען זענען די ציוניסטען די ווייניגסטע אונטער די וועניגע, און ביי אַזאַ לאַגע טאָרען מיר ניט אויפהערען צו אַגיטירען; אומגעקעהרט, מיט אַלע כּחות, מיט אַלע מיטלען, מיט רעדען און שריפטען, צייטונגען און בראָשורען מוזען מיר זעהן אַריינדרינגען מיט ציונס ווערטער אין גייסט און אין האַרץ פון פאָלק.

מיר דאַרפען אויפוועקען אונזער פאָלק, אונזער גרויסע מאַסע, וועלכע בעשטעהט פון די אַלע קליינינקע, ניט חשוב׳ע יודעליך, וואָס האָבען נאָך גאָר קיין השגה ניט פון ציוניזם. די מאַסע, די אַלע יודען וועלכע האָבען זוכה געווען צו לעדיגע מאָגענס, און פולע קעפּ מיט דאגות און צרות, די ווייסען נאָך ניט וואָס איז ציוניזם, און פאַר זיי דאַרפען מיר איבער ציוניזם שרייבען און שרייבען, ביז מיר וועלען זיי פאַר אונז געווינען, ביז די ציונס־בעוועגונג וועט ווערען אַ לעבעדיגע בעוועגונג, וועלכע וועט קענען אויפצעהלען איהרע טויזענדע קרבנות, ד. ה. יודען ציוניסטען וועלכע וועלען פאַר ציון איהר גאַנץ לעבען מקריב און מפקיר זיין. וויפיעל מען זאָל ניט שרייבען איבער ציוניזם איז אַלץ ווייניג, ווייל דאָס ציונס וואָרט האָט נאָך פיעל אויערן און הערצער פאַר וועלכע עס איז נאָך ניי און אונבעקאַנט.

וויען, ______ י. א. לובעצקי.

פאָליטישע איבערזיכט.

„מיר זיעגען, מיר זיעגען!" שרייט מען אין ענגלאַנד. דער גענעראַל מעטוען וואָס געהט אויסלייזען קימבערליי האָט אין אַ דריטען אָרט מנצח געווען די טראַנסוואַלער. דער נצחון האָט אָבער אַזוי אָפּגעשוואַכט די ענגלענדער אַז זיי האָבען ניט געקענט געהן ווייטער, ביז זיי האָבען ניט נעקרוגען נייע הילפסמיליטער. אויפ׳ן וועג וואַרטען אויף זיי ווידער די האָלענדער אין אַ נייעם בעפעסטיגטען לאַגער.

די קראַפט, וועלכע די טראַנסוואַלער ווייזען אַרויס אין דער מלחמה רופט אַרויס די בעוואונדערונגען פון דער גאַנצער וועלט. נאָך פיעל בלוט וועט בעפלעקען דעם וועג וואָס פיהרט צו קימבעדליי און ניט איין מוטער וועט וויינען אויפ׳ן טויט פון איהר הייס געליעבטען זוהן.

אַ וויכטיגערע שלאַכט דאַרף אין די טעג פאַרקומען אופ׳ן וועג קיין לעדיסמיט. ביי דער שטאָדט קאָלענזאָ האָבען זיך בעפעסטיגט 15000 טראַנסוואַלער און זיי וואַרטען אויף די ענגלענדער וואָס געהען מיט אַ נרויסען חיל אַקעגען. די שלאַכט וועט זיין די וויכטיגסטע אין דער גאַנצער מלחמה, צום ערשטען מאָל וועלען צונויפקומען די הויפּטאַרמעען פוןביידע צדדים.

די ענגלענדער זענען איצט געוואָרען שטאַרקער ביי זיך, די מלחמה קען נאָך געדויערן, אָבער דער נצחון וועט זיין סוף כּל סוף אין זייערע הענד. אין ענגלאַנד הויבט מען שוין אָן צו קלערען וועגען דעם וואָס וועט זיין ווייטער מיט טראַנסוואַל און אָראַניען. די ענגלענדער וואָס געבען אַלע זייערע קאָלאָניען זעלבסטשטענדיגקייט, די ענגלענדער וואָס האַלטען זיך אַלע מאָל אָן דער מדה אַליין צו לעבען און אַנדערע צו לאָזען לעבען, זענען דורך דער מלחמה בעוועגט פון אַנדערע געפיהלען. עס ווערען אַלץ העכער די שטימען אַז מען דאַרף פון טראַנסוואַל און אָראַניען צונעמען זייער זעלבסטשטענדיגקייט און זיי אין גאַנצען פעראייניגען מיט ענגלאַנד. אין אָנהויב פון דער מלחמה האָט נאָך דער מיניסטער סאָליסבערי געזאָגט: מיר ווילען פון די טראַנסוואַלער דאָס לאַנד ניט צונעמען, מיר דאַרפען זייער געלד ניט". איצט אָבער טראַכט מען אין ענגלאַנד אַנדערש. און גוט האָט געטהון דער ענגלישער געלערנטער בראייס, וואָס איז איצט אַרויסגעטרעטען געגען דעם צו גרויסען אַפּעטיט פון זיין פאָלק. ווי אַן ענגלענדער טרעט ער אַרויס ניט נור אים נאָמען פון יושר, נאָר ער ווייזט אויף פּראַקטיש, אַז צונעמענדיג טראַנסוואַל און אָראַניען, שטעלט זיך

פעליעטאָן.

מיליאָנען!

אַ נייער ראָמאַן פון דער יעהופּעצער בערזע אין בריוולעך

פון שלום־עליכם.

VI.

שיינה שיינדיל פון מאַזעפּעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מהו׳ מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנק אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער. **צווייטענס** שרייב איך דיר אַז פון דיינע זיסע בריוולעך האָב איך שוין כ׳לעבען אַ געשוואָלען האַרץ, געשוואָלען זאָלסט דו ווערען רבונו של עולם ווי אַ באַרג. אָט ערשט ביזט דו, דאַכט זיך, געווען אַ צוקערמאַכער, פלוצים גאָר אַ בעל הלוואה, — וואו האָסט דו גענומען געלד? און אַז גאָט האָט דיר שוין יאָ אַמאָל געהאָלפען עטליכע קערבליך, באַדאַרפסט דו זיי טאַקי צעפּלעכטען אין דער גיך? האָסט דאָך מיר אַליין ערשט ניט לאַנג געשריבען אַז ווי באַלד עס פאַלט דיר אַריין אַביסעל געלד, אַזוי חאַפּסט דו און שיקסט מיר אַרויס דורך איין אָנווייזונג אָדער מיט דער פּאָטשט, וואו זענען דיינע ווערטער, דו משומד איינער? נאָר די מאַמע זאָל לעבען און געזונד זיין איז טאַקי גערעכט; זי זאָגט מיר: „טאָכטער מיינע, פון דאָרט קיין געלד זאָלסט דו גאָר נישט וואַרטען, וואָרום פונים בית־עולם צוריק טראָגט מען נישט. ובפרט, זאָגט זי, פ׳ן דער שענער לייטישער שטאָדט יעהופּעץ, ברענען זאָל זי! איך האָב דיר שוין, זאָגט זי, לאַנג געזאָגט דאָס ווערטיל: היט מיך גאָט פון באַרדיטשעווער נגידים, פון אומעניער חסידים, פון קאָנסטאַנטינער משרתים, פון מאָהליווער אפּיקורסים, פון קאַמעניצער חאָראָטאַיעס, פון יעהופּעצער הולטייעס. ." זאָג אפשר אַז זי איז אומגערעכט? נאָר וואָס געהט איהם אָן אַ ווייב, וואָס געהט איהם אָן קינדער? טאָג ווי נאַכט, טאָ דאָס, טאָ יענץ! קאַרג האָט מען געהאַט צו טהון פאַראיאָהרען ניט היינט געדאַכט מיט דער קאָפּיקע, וואָס מיר האָבען געמיינט אַז משה הערשעלי האָט איינגעשלונגען, איז ער זיך מישב יענע וואָך (נור אַ רוח ניט קיין קינד!) און טראָגט זיך שיער נישט אָפּ אויף יענער וועלט. געוועזן געזונד און שטאַרק, פלוצים — איך זעה מיין קינד איז אויס קינד; האַלט דאָס קעפּיל אויף אַ זייט און שרייט נישט מיט זיין קול. „וואָס איז דיר, זוהנעניו, גאָלד מיינער, זאָג וואָס טהוט דיר ווי?" ווייזט ער מיט׳ן הענטיל אויפ׳ן לינקען אויער און שרייט; איך שטיק איהם, איך קוש איהם, איך קנייפּ איהם, איך האַלז איהם — ער האַלט אין איין שרייען. ערשט אויפ׳ן דריטען טאָג האָב איך געבראַכט דעם דאָקטאָר, פרעגט ער מיך, דער חכם, צי האָב איך געקוקט דעם קינד אין אויער אַריין? זאָג איך: נישט נור געקוקט, איך האָב שוין אפילו גערדרילעוועט מיט אַ שפּיזיל און מע זעהט נישט גאָר נישט! פרעגט ער מיך: וואָס האָבען מיר געגעסען היינטיגען שבת? זאָג איך: וואָס עסט מען ביי יודען שבת — רעטיך, ציבעלקעס, פּעטשע, קוגעל — וואָס ווילט איהר נאָך? זאָגט ער צו מיר: אפשר האָט איהר געקאָכט פּאַסאָליעס, אָדער אַרבעס, אָדער איין אַנדער מין אויבסט? זאָג איך: ס׳איז אַ משל קעגען אַ לאָקשענברעט, אַז מיר האָבען געגעסען אַרבעס, דעריבער באַדאַרף דאָס קינד האַלטען דאָס קעפּיל אויף אַ זייט און שרייען? מאַכט ער צו מיר: ניין דאָס איז אַ משל קעגען אַרבעס; ווי באַלד איהר האָט געהאַט אין שטוב אַרבעס, האָט זיך אייער קינד מסתּמא געשפּילט מיט׳ן אַרבעס רויערהייט אַזוי לאַנג, ביז ער האָט אויף קאַטאָוועס אַריינגעלייגט זיך איין אַרבעסיל אין אויער אַריין, האָט דאָס אַרבעסיל אָנגעהויבען ביים קינד אין אויער צו שפּראָצען און צו וואַכסען... בקצור ער האָט געבראַכט צוטראָגען אַ גאַנצע מאַשין, אָפּגעמוטשעט דאָס קינד נעביך אַ האַלבע שעה און האָט אַרויסגענומען פונ׳ם אויער אַ גאַנצע זשמעני מיט אַרבעס! נאַ דיר נאָך, טאָמער איז קאַרג! די גאַנצע וועלט פרעסט אַרבעס צוזעצטערהייט און גאָר ניט, און ביי מיר בעדאַרף זיין מיט נסים, ווי זאָגט די

ענגלאַנד אין די לאַגע, צו פיהרען אַנ׳אייביגע מלחמה מיט די האָלענדער פון גאַנץ אַפריקאַ און דאָרט צו האַלטען שטענדיג פיעל חיל. די האָלענדער זענען דער גרעסטער טהייל פון די ווייסע איינוואָהנער אין דרום־אַפריקאַ, איצט אפילו זענען שוין 8000 האָלענדער, ענגלישע אונטערטהאַנען, צוגעשטאַנען צו די טראַנסוואַלער, דאָס איז נאָך איצט, ווען ענגלאַנד זאָגט צו, אַז זי וועט די זעלבסטשטענדינקייט פון טראַנסוואַל ניט צונעמען, און מען קען זיך שוין פאָרשטעלען וואָס פאַר אַ האַס עס וועט ענטשטעהען געגען ענגלאַנד אַז זי וועט וועלען רויבען ביי די בויערן זייער פרייהייט און זייער לאַנד. ניט נור די האָלענדער אין קאַפּלאַנד האַלטען פאַר טראַנסוואַל, אַלע ענגלישע קאָלאָניען זענען זעהר אונצופריעדען מיט ענגלאַנדס מלחמה געגען די בויערן. פיעל קאָלאָניען האָבען ניט געוואָלט שיקען זייער חיל צו העלפען די ענגלענדער. אין אויסטראַלישען פאַרלאַמענט זענען געווען לאַנגע וכוחים וועגען דעם און פיעל דעפּוטאַטען האָבען גערעדט געגען דער מלחמה. די מלחמה מיט טראַנסוואַל האָט איבערהויפּט פיעל געשאַדט די ענגלענדער. זיי האָבען דורך איהר אַנגעוואָרען די צוגעבונדענקייט פון די קאָלאָניען, זיי האָבען פערלאָרען די סימפּאַטיען פון אייראָפּאַ. דורך דער מלחמה מיט טראַנסוואַל האָט ענגלאַנד אַרויסגעוויזען דער גאַנצער וועלט די שוואַכקייט פון איהר חיל, פאַר איהר נאָמען וועט מען איצט וועניגער מורא האָבען ווי פריהער און דאָס וועט געוויס אָפּט זיך אַרויסווייזען אין דער פּאָליטיק. די אָפּגעזאָנדערטקייט, אין וועלכער ענגלאַנד געפינט זיך אין אייראָפּא צווינגט איהר צו זוכען פריינד. גוטע מענשען זוכען פריינד ווען זיי איז גוט, טרוקענע פּראַקטישע מענשען זוכען פריינד אין דער צייט פון נויט און צרות. צו די מענשען געהערען די ענגלענדער. דערפאַר האָבען זיי זיך אַזוי געפרייט מיט דעם קייזער ווילהעלמ׳ס קומען און דערפאַר האָט איצט מיט אַזאַ לאַרם דער ענגלישער מיניסטער טשעמבערלען מודיע געווען, אַז ענגלאַנד האָט געשלאָסען אַ בונד מיט דייטשלאַנד און מיט די פעראייניגטע שטאַטען פון אַמעריקאַ. זיין רעדע האָט אַנגעמאַכט פיעל לאַרם אין אַלע לענדער, אַלע דייטשע און אַמעריקאַנער צייטונגען פּראָטעסטירען געגען דעם בונד. ווי עס ווייזט אויס איז דאָס אָבער ניט אַ בונד, איינע די אַנדערע צו העלפען זייערע לענדער צו פערטהיידיגען אָדער מיט אַנדערע מלחמה צו האַלטען, נאָר עס איז בלויז אָפּגעמאַכט געוואָרען, געהן צוזאַמען אין איינינע פראַגען, וואָס קעהרען זיך אָן מיט דעם האַנדעל און קאָלאָניזאַציאָן פון די דריי לענדער. די קאָלאָניזאַציאָנס פראַגען האָבען אויך פאַר דער דייטשער רעגירונג אַנגעהויבען שפּילען אַ גרויסע ראָלע. די עמיגראַציאָן פון דייטשלאַנד איז שטאַרק און די רעגירונג וויל נישט פערליערען איהרע אונטערטהאַנען וואָס צופאָהרען אין פערשיעדענע לענדער, זי וויל צוזאַמענבינדען אַלע דייטשען, וואו זיי זאָלען ניט וואָהנען. צו דעם צוועק האָט דייטשלאַנד אין די לעצטע 15 יאָהר אַנגעהויבען צו זוכען אומבעוואוסטע לענדער, וואָס זאָלען טויגען פאַר קאָלאָניען. איצט האָט דייטשלאַנד ערד אין אַפריקאַ, אין אַזיען און אין אויסטראַליען. אין דער מחלוקה וואָס ס׳איז געווען צווישען איהר און צווישען ענגלאַנד וועגען דער אינזעל סאַמאָאַ האָבען די ענגלענדער נאָכגעגעבען און דייטשלאַנד האָט איצט בעקומען די אינזעל.

ביז וואַנעט אָבער די קאָלאָניען וועלען אָנהויבען צו טויגען פאַר די דייטשען אָהין צו פאָהרען, דאַרף מען זיך לאָזען קאָסטען און ניט אַלע מאָל וויל דער פאַרלאַמענט געבען אויף דעם געלד. אָבער צו קענען בעהערשען די קאָלאָניען דאַרף מען האָבען אַ גרויסען פלאָט, ער זאָל קענען פעראייניגען די ווייטע לענדער מיט דייטשלאַנד און ער זאָל זיי קענען פערטהיידיגען אין דער צייט פון אַ געפאַהר. וועט אָבער דער פאַרלאַמענט געבען איצט ווידער געלד? אין די לעצטע יאָהרען געפונט אין דייטשלאַנד יעדער פּראָיעקט אויף פערגרעסערן די אַרמעע און דעם פלאָט זעהר שאַרפע געגנער. ווער וועט איצט אויספיהרען, די רעגירונג צי דער פאַרלאַמענט? נאָכדעם ווי דער פאַרלאַמענט האָט מיט אַזאַ גיכקייט זיך אָפּגעזאָגט פון די רעגירונגספּראָיעקטען ווי צו שאַפען מיטלען אַז ארבייטער וואָס שטרייקען זאָלען ניט קענען שטערען זייערע חברים אַרבייטען, זעהט מען גאַנץ קלאָר אַז אין דער פראַגע וועגען פלאָט וועט דער פאַרלאַמענט ניט פריינדליכער זיין און לאַנג און שאַרף וועט ער קעמפפען געגען דער רעגירונגס בודזשעט אויף פערגרעסערן דעם פלאָט.

אויך אין פראַנקרייך האָט דאָס מיניסטעריום אין איצטיגען בודזשעט אַריינגעשטעלט זיינע $85\frac{1}{2}$ מיליאָנען פראַנק צו פערגרעסערן דעם חיל. שלום איז זעהר גוט, זאָגען אַלע אין אייראָפּא, אָבער כדי עס זאָל זיין שלום וויל יעדע מלוכה אַזוי שטאַרקען איהר חיל אַז אַלע זאָלען פאַר איהר מורא האָבען און אַזוי צוליעב דעם שלום קאָנקורירען אַלע מלוכות אין פערגרעסערונג און פערשטאַרקונג פון דער אַרמעע. די גרעסטע סומען פון בודזשעט אין אַלע אייראָפּעאישע מלוכות געהען אַוועק אויף

מאַמע זאָל לעבען: „אַ שלים מזל פאַלט אויף גראָז און צעשלאָגט זיך די נאָז". לכן בעלי היקר, וואָס טויג דיר הלוואות, האָבען צו טהון מיט באַרדיטשעווער שווינדלערס, אָנזעצערס, נעם צונויף בעסער די עטליכע קערבליך און קום צו־פאָהרען אַ היים, וועסט געפונען דאַ אויך אַ געשעפט, ווי זאָגט די מאַמע: פאַר געלד קרוגט מען אַלעס חוץ טאַטע־מאַמע", אַזאַ מכה דיר ווי די מאַמע איז גערעכט און זיי געזונד, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי שיינה שיינדיל.

ווייסט דו, וואָס איך וועל דיך בעטען, מענדיל? שרייב מיר נישט פון דיינע יעהופּעצער שאַרלאַטאַנעס מיט זייערע קעפּסוויבער — איך וויל נישט דו זאָלסט גאָר טראַכטען וועגען זיי, איך וויל ניט האָרכען זייער טרפהנ׳עס נאָמען אפילו. לאָזען זיי דיר דאָרטען ברענען אויפ׳ן פייער מיט דיר! הער בעסער וואָס ביי אונז האָט זיך פערלאָפען פאַר אַ מעשה. לוי משה מענדים זוהנדעלע, „באָריש" רופט מען איהם, נאָכן ווידען רב בע־ישעל עליו השאָלעכץ. אַ טהייערער שייגעץ, ער מעג זיין די כפרה פאַר אונזער משה הערשעלין אַלע מינוט, איז זיך מישב יענע וואָך און קומט אַריין מיט צוויי שמשים צו ליבע משה מרדכיים אין קלייט אַריין און רופט זיך אָן צו ליבעס טעכטעריל פייגעלען („פאַניטשקע" האָט זי זיך גאָר אַ נאָמען געגעבען!): „פאַניטשקע, נשמה מיינע, ווייז נאָר אַהער אַ פינגער!" געהט פאַניטשקע און ווייזט אַ פינגער, נעמט ער און טהוט איהר אָן אַ פינגעריל און רופט זיך אָן צו די שמשים: „זייט עדות, רבותים, אַז איך האָב זי מקדש געווען כדת משה וישראל!" איז געוואָרען אַ גוואַלד, אַ ליאַרעם, אַ געפּולדער. ליבע איז געפאַלען חלשות; די גאַנצע שטאָדט איז זיך צונויפגעלאָפען אויף זייער בייז וואונדער; עס האָבען זיך אַריינגעמישט מענשען, מע איז גע־אָפען צום רב, זאָגט דער רב, ער מוז איהר געבען גט; זאָגט אָבער פאַניטשקע, אַ מכה איהר, אַז זי וויל ניט קיין גט, זי איז אין איהם פאַרקאָכט שוין פון לאַנג, אַ בייז פאַרליאַפּעניש ביי זיי, איין אָפּגערעדטע זאַך נאָך פון אַמאָל — וואָס זאָגסט דו אויף איהר טאַטען? זאָל ניט זיין מיינע צרות אויף זייער קאָפּ?

VII.

מנחם מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין מאַזעפּעווקע.

לזוגתי היקרת הצנועה החכמה מאת שיינה שיינדיל שתחיי עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום; השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל האָרכען איינס פונים אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן. **והשנית** זיי וויסען, אַז דאָס געלד־געשעפט איז אַ קבצנישער עסק. הלוואה איז אפילו נישקשה, נאָר וואָס דען? אַז גאָט העלפט מיט אייגען געלד, גישט מיט פרעמדס; מע לויפט און מע לויפט און ס׳איז אַרויסגעוואָרפען! אַז אָך און וועה איז שוין דעם, וואָס באַדאַרף אָנ־קומען צו דער לאַסקע פון די היגע בעלי־הלוואות: רב יודעל בעל טובה, רב יענק׳ל בעל בריתניק, רב שלמה בעל צדקה, רב מיכל בעל גמילות־חסדים, רב אביגדור בעל יושר, רב יואל בעל תנ"ך, רב מיכאל בעל תעניתים, און די אַלע איבעריגע חברה לייט די באַרדיטשעווער, די ווינניצער און די שפּאָלער פּראָ־צענטניקעס, וואָס וואַכסען אָהן רעגען, ווי קראָפּיווע... און אפילו די גרויסע שוין, כלומר׳שט די באַנקירען, למשל: רב אהרן קאַרלינער, רב נחמן בראַסלעווער, רב אריה בעל רחמנות, רב שעפּסיל בעל קבלה, רב ברוך גאָטסשטריימעל — איידער אָנקומען צו זיי איז אויך גלייכער שוין זיצען אין דערהיים און שניידען „קאַמפּאַנעס"... גוט איז נור איין מעקלער אין יעהופּעץ: רב חיים סלאַמבאָדקער; נאָר ווער קאָן זיך צו איהם גלייכען אַז ער איז אויסגעבונדען מיט דער גאַנצער וועלט, טהוט טובות, געהמט וועקסעליך און טהיילט געלד? אַ גרויסער מוצלח, אַט דער רב חיים סלאַסבאָדקער: איהם זעצט מען נישט אָן, און טאָמער מאַכט זיך אַמאָל עמיצער זעצט איהם אָן, איז — פאַרפאַלען. הכלל איך האָב אַ שפּיי געטהון אויף דעם געלדגעשעפט און האָב מיך גענומען צו הייזער. וואָס עפּיס צו הייזער? ווייל דאָ, אין יעהופּעץ, איז היינט געוואָ־ען אַ נייע „שפּעגעלאַציע" — הייזער. דו קעהרסט אוודאי מיינען, אַז אין יעהופּעץ קויפט מען אַ שטוב אַזוי ווי ביי אייך אין מאַזעפּעווקע? האָסט דו אַ טעות. דאָ אין יעהופּעץ אַ־כע קויפט אַ שטוב טראָגט מען זי באַלד אַוועק אין באַנק און מע נעמט אויף איהר געלד

צוהאלטען גרויסע ארמעען. פראנקרייך קאסט איהר היל אמיליארד פראנק יעהרליך, דאס איז אדריטעל פון איהר גאנצען בודזשעט.

די אלגעמיינע פאליטישע פראגען נעפונען אין עסטרייך ווייניגער אינטערעס ווי אין אנדערע לענדער. עסטרייך אליין האט אויפגעהערט איצט גאר אין גאנצען צו שפילען ארא̈לע אין דער פאליטיק פון אנדערע אייראפעאישע פעלקער, זי איז צו פיעל פערנומען מיט איהרע אייגענע פראגען.

עס איז שוין געראטען צוזאמענצורופען אקאמיסיע פון פארלא־מענטס־מיטגליעדער וואס דארפען געפונען אפשרה צווישען די טשעכען און די דייטשען, די טשעכען האבען אלע זייערע פאָרדערונגען פער־אייניגט אין איין פונקט, די טשעכישע שפראך זאל ווערען אפיציעל אין די ריין טשעכישע געגענדען, ד. ה. אין די ערטער, וואו דער גרעסטער טהייל פון די איינוואהנער זענען טשעכען, פון אלע אנדערע פאדערונגען האבען זיך דערווייליע די טשעכען אפגעזאגט. די דייטשען זענען אויף דעם מסכים, אבער מיט דעם תנאי, אז די דייטשע שפראך זאל זיין די הערשענדע אין די טהיילען פון בעהמען וואו דאס רוב איינוואהנער זענען דייטשען. דאס ווילען די טשעכען ניט און ווי עס ווייזט אויס וועט די קאמיסיע מוזען פונאנדער געהן.

דורך די פארלאמענטען איז דעם פאלק געגעבען די מעגליכקייט פארצושרייבען דעם לאנד געזעצע, כדי אבער דער פארלאמענט זאל קענען ריכטיג פארשטעלען דאס פאלק, דארף מען אז אלע פארטייען און מיינונגען זאלען געפונען זייער אפקלאנג אין פארלאמענט. די וואה־לען דארפען זיין אזוי אז יעדע פארטיי זאל האבען די צאהל פון די דע־פוטאטען, וועלכע עס קומט איהר נאך דער צאהל פון די שטימען. גע־וועהנטליך קלייבט מען דעפוטאטען אין פארלאמענט אזוי: יעדע שטאדט אדער געגענד דארף צושטעלען אבעשטימטע צאהל פון דעפוטאטען. יעדע פארטיי שטעלט אויס איהרע קאנדידאטען און אויסגעקליבען איז דער, דער וואס קריגט די גרעסטע צאהל פון שטימען. די שטימען אבער וואס ווערען אפגעגעבען פון די קלענערע פארטייען פלעגען אויף אזא אופן פערלארען געהן און די קלענערע פארטייען פלעגען דערפאר האבען אין פארלאמענט ווייניגער דעפוטאטען, וויפיעל זיי האבען נעדארפט נאך דער צאהל פון זייערע שטימען.

די אונצופריעדענהייט מיט דער ארדנונג פון די וואהלען האט ארויסגערופען פאר אי־אהרען גרויסע סקאנדאלען אין בעלגיען און א שטארקע אגיטאציאן אין פראנקרייך, דייטשלאנד און עסטרייך. דער בעלגישער פארלאמענט האט איצט אויפגעשטעלט א נייע ארדנונג פאר די וואהל. זי בעשטעהט אין דעם: די צאהל פון די קאנדידאטען וועט זיין נאך דער צאהל פון די אבגעגעבענע שטימען פון יעדער פארטיי־בעזונדער, ניט די שטעדט וועלען קלייבען דעפוטאטען, נאר די פארטייען. דורך דעם וועלען די שטימען פון די קלענערע פארטייען ניט פערלארען ווערען, ווייל מען וועט צונויפרעכנען זייערע שטימען פון גאנצען לאנד און נאך דער צאהל פון זייערע שטימען וועלען זיי זיך אויסקלייבען די געוויסע צאהל פון דעפוטאטען.

די ארדנונג איז א סך בעסער ווי די פריהערדיגע ווייל נור דורך איהר קען יעדע פארטיי האבען די צאהל פון דעפוטאטען וואס געהערט איהר נאך דער צאהל פון די שטימען. אזא ארדנונג ביי די וואהלען איז ביז איצט געוועזען נור אין דענעמארק.

י. ל.

צייטונגס־שטימען.

אינ'ס „יוד" (נו. 21) האבען מיר שוין געשריבען פון די יודישע גבירים'ס צדקה וואס ברענגט עטוואס נוצען נור עטליכע קראנקע, בעלי־מומים, געפאלענע, א. ד. ג., אבער זי העלפט גאר נישט די געזונדע און די וואס שטעהען נאך אויף די פיס, אז זיי זאלען נישט קראנק ווערען און זאלען נישט פאלען. אין „הצפירה" (נו. 24) אין א ארטיקעל איבער יודען אין ווארשא, בערירט אויך ה. ל. ווענגראוו דיזעלבע פראגע. —

„רחמנות אויף קראנקע און אויף ארומע מוז מען טאקי האבען — שרייבט ה. וו. — אבער דורך בלויס רחמנות נור אויף קראנקע און ארומע, ווערען קרענק נישט ווייניגער און דער דלות — נישט קלענער.

„מיר זעהען, אז צווישען יודען ווערד אלץ מעהר ארומע און קראנקע. אונזערע פילאנטראפען האבען שוין לאנג בעמערקט, אז ביי אונז איז פאראן פיעל מענשען, וואס זוכען ארבייט און געפינען נישט, נאר זייער הילף האט צו קיין תכלית נישט געבראכט, ווייל זי איז נישט מיט שכל געטהון געווארען."

נאכדעם פערזעצט מען זי און מע נעמט נאך א מאל געלד; נאכדעם פארדונגט מען די דירות און מע נעמט ווידער א מאל געלד. הכלל מע קויפט א שטוב אהן א גראשען געלד און מע ווערד למזל א בעל-הבית. ווערסט דו דאך פרעגען, ווי באלד אזוי, קען דאך איטליכער האבען א שטוב? איז דער תירוץ: וואו נעמט מען איין אדערויף?... אוודאי ווען גאט העלפט מיר איך פיהר אויס דאס געשעפט, וואס איך דרעה מיך אצונד, (איך האלט איצט ביי מאכען אפאר הייזליך) קויף איך מיר דעמאלט אליין א הייזיל (אויף דיין נאמען) פאר אקערביל צוואנציג טויזענד, און וועל נישט אריין לייגען קיין דריי צעבראכענע גראשענס, וואָרום אט האסט דו דעם חשבון אויבען אויף: 15000 גיט מיר ארויס די באנק? 6000 נעם איך ארויס פון דער צווייטער זאקלאדנע? בלייבט מיר נישט איבער קיין טויזענד קערבליך אין קעשעני? האב איך שוין צו שטייער אויף הוצאות אויך; היינט וואו איז דירה געלד און שאר ירקות? פון וואנען דען; מיינסט דו וואכסט מען אויס אגביר אין יעהופעץ? אט נעם למשל לייבעלי בענדערער; ער האט שוין היינט א גאנצע גאס איין אייגענע, און אצונד שטעלט ער אמויער, וועט ער זיין הויך ביז דער חמארע. א שען שטעדטיל אט דאס יעהופעץ כ'לעבען און ס'איז פאראן אסך שענע זאכען, נאר א שטיקעל חסרון וואס מע באדארף דערצו האבען געלד, און געלד איז דא שווער צו קרוגען; צו וואס פאר א גוטען ברודער דו זאלסט ניט קומען בעטען א גמולת חסד, שווערט ער, אז ער האט נור וואס געהאט און אוועקגעגעבען, און טאמער ווילסט דו ניט גלויבען פוילט ער זיך ניט און עפענט דיר דאס בייטעלע און ווייזט, אז ער האט אליין נישט... איך בין געוועזען ערשט נעבטען ביי מיינעם א שכן און א בעקאנטען נאך פון אדעס, ער איז א דאקטאר פון ווייבערשע זאכען און הייסט „פלווידער-זאס". ער האט מיך דערזעהען, האט ער מיר געמאכט א ברייטען ברוך הבא: „זיצט רב מנחם מענדיל, וואס מאכט איהר גוטס? — וואס זאל מען מאכען, זאג איך, מע לעבט און מע דערהאלט זיך; צו גאט א האפנונג, זאג איך, עס וועט זיך מסתמא עפיס אויסדרעהען אמאל. איך האב צו אייך, זאג איך, א בקשה, א גמולת חסד אויף א קליינער צייט... מיין דאקטאר האט נור דערהערט דאס ווארט גמולת-חסד, איז ער געווארען אנגעצונדען, גלייך ווי איך וואלט איהם געקוילעט די קאפאטע; ער האט זיך אויפגעהאפט פונ'ם ביינקעל און האט אנגעהויבען ארומלויפען איבער'ן שטוב, ווי א משוגענער, און שרייען: ניין, ניין, ניין! א גמולת חסד? ניין ניין, ניין! ביי מיר איז אפרינציפ! ביי מיר איז א פרינציפ!.." זאל איך אזוי וויסען בייז ווי איך ווייס, וואס דאס איז פאר א מין חולאת אט דאס פרינציפ? און מחמת איך בין פארנומען און איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אנדערען בריעף וועל איך דיר ארויס שרייבען אלסדינג באריכות; לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה; גרים די קינדער און איטליכען באזונדער נאר פריינדליך

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי וואס דו בעשרייבסט מיר די מעשה מיט לוי משה מענדיס זוהנדיל, וואס ער האט מקדש געוועזען ליבעס טאכטער, איז דאס ביי מיר פון די קליינע חרושים. דא אין יעהופעץ איז מען זיך נוהג נור מיט פארליבע-ניש, חתן כלה מוזען פריהער פריהרען א פארליבעניש, אנדערש איז דער שדוך קיין שדוך ניט. ווערסט דו דאך פרעגען, אם כן, אויף וואס בעדארף מען דעם שדכן? זאלסט דו גאר קיין יסורים ניט האבען, דער שדכן איז טאקי א שדכן; ער געהט פון איין מחותן צום אנדערען, גלייכט זיי אויס מיט'ן נדן, און נאכדעם מאכט ער אזוי אז חתן כלה באגעגענען זיך כלומרשט אומגערען ערגיץ אין „פרעיאטער" אדער אין „שאטא", און דארטען פארליבען זיי זיך. נאר אמאל מאכט זיך, אז עס ווערד דא געשלאסען א שדוך גאר אהן א שום שדכן, היינו אבחור מיט א מיירעל פארליבען זיך, אנטלויפען קיין וואסילקאוו אדער קיין חוואסטאוו, און שטעלען דארט א שטילע חופה; נאר דאס איז נאך פון די קלייניגקייטען. דא טרעפט זיך אפט: פאלט אריין א מאן [illegible] און פארליבט זיך אין [illegible] יענעמס ווייב, אדער א ווייב [illegible] און פארליבט זיך אין יע-נערס מאן, און דאס ווייב [illegible] ווייב, איך מיין אן [illegible] יוצרות, שלי שלך ושלך שלי.

דער אויטאָר דערמאָנט די עמיגראַציע קיין אַרגענטינאַ, די חֶבְרוֹת „אַליאַנס איזראַעליט" און „יק"א", וואָס זענען געגרינדעט געוואָרען אום אָרומע יודען צו העלפען, און דאָך איז אַלעס, וואָס זיי טהון ווי אַ טראָפּען אין יַם.

דאָס איז אַלץ דערפאַר ווייל דאָס סיסטעם איז נישט גוט. די הילף ברויך נישט צו זיין געגרינדעט אויף רַחֲמָנוּת, אויף פילאַנטראָפּיע, נאָר אויף נוצען, אויף רעכנונג. מיר ברויכען נישט נור רַחֲמָנוּת צו האָבען אויף אָרומע, אָבער אויך מיט שֵׂכֶל צו העלפען."

דער אויטאָר ברענגט אַ קליין, אָבער אַ ריכטיג ביישפּיעל:

„די לאָדזער פאַבריקאַנטען האָבען צוזאַמען געקליבען 40,000 רובל צו שטיצען די אָרומע וועבער, וואָס זענען ביים היינטיגען קריזיס געבליבען אָהן ברויד. 40,000 רובל איז אַ שענע סומע און עס קומט זיי פאַר איהר אַ גוטען „יִישַׁר כֹּחַ", די פאַבריקאַנטען האָבען דאָך אָבער געקענט איינשפּאָרען דאָס געלד, וואָס וועט סיי־ווי־סיי צו גאָר נישט קומען, און בעסער געבען די וועבער אַרבייט אין זייערע פאַבריקען!"

דאָס איז אונזער סיסטעם אין צדקה און אין אַנדערע עִנְיָנִים?...

מיר פערשטעהען גוט ה. א. י. פּאַפּיערנאַ, וועלכער וואונדערט זיך („הצפירה" נו. 24) אויפ'ן פּיטן פון „מוּסָף לְיוֹם כִּפּוּר", וואָס בעדויערט, אַז מיר האָבען ניט בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים קיין קָרְבָּנוֹת, קיין קְטֹרֶת, קיין כַּפֹּרֶת, קיין פָּרֹכֶת, קיין „כִּיּוֹר" און זיין פוס...

„אַנשטאָט צו רעכנען דאָס, וואָס מיר האָבען נישט — שרייבט ה' פּאַפּיערנאַ — וואָלט איך געמאַכט אַ גאַנ'ן אַלף בֵּית, אויף דעם, וואָס מיר האָבען (ליידער) יאָ, לְמָשָׁל:

„מיר האָבען בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים: אָפענע און בעהאַלטענע שִׂנְאָה, בַּטְלָנוּת, גְזֵרוֹת אין בִּלְבּוּלִים פון דרויסען און דַלוּת מיט דַחֲקוּת אינוויינעג, נאַנצע בערג דִינִים, אונערצאָגענהייט, חוּצְפָּה געגען אונזערע שׂוֹנְאִים, לַמְדָנִים, וואָס האָבען קיין פָּסוּק אין נְבִיאִים נישט געזעהן, פיעל מְלַמְּדִים און לעהרער, וואָס קענען נישט אפילו שרייבען און לעזען, פערעלטערטע יונגענד און עלטער וואָס האָט קיין יוגענד נישט געקענט, סְבָרוֹת און פּשט'ליך איבער אַ גאָר נישט, אָדער איבער אַ זאַך, וואָס איז אויף דער וועלט גאָר נישט געוועזען... רַבָּנִים אָהן תּוֹרָה, באַנקירען אָהן גראָשען און סוֹחֲרִים אָהן סְחוֹרָה."

בעטראַכטענד דאָס אַלעס פאַלט ה. פ. אין אַ מָרָה־שְׁחוֹרָה אַריין און זאָגט, אַז מיר האָבען קיין האָפנונג נישט אונזערע פעהלער צו פערבעסערן. אַזוי שלעכט, ווי ה. פ. שרייבט, מיינען מיר, איז דאָך נישט. עס איז שוין מיט דער צייט ביי אונז אַזוי פיעל געענדערט געוואָרען, אַז מיר קענען האָפען צו נאָך בעסערע און אפשר גאָר גוטע ענדערונגען, חאָטש דערווייל דאַכט עס זיך צו זיין אונמעגליך.

זאָלען מיר זיך פאָרשטעלען — שרייבט ווייטער ה. פ., אַז עס איז שוין געקומען די צייט און מיר האָבען שוין די נייטהיגע מיטלען צו קָרְבָּנוֹת, כַּפֹּרֶת און פָּרֹכֶת. . . כִּיּוֹר און זיין פוס. „ביי אַנדערע, לְהַבְדִּיל איז זעהר לייכט צו מאַכען אַ כִּיּוֹר מיט זיין פוס." עס איז אַ פשוט'ע זאַך אַז מען וויל מאַכען אַזאַ כְּלִי, רופט מען אַ בַּעַל־מְלָאכָה און מען זאָגט איהם, „מאַך דאָס און דאָס", און ער שטעלט זיך אַוועק און מאַכט. ביי אונז איז אָבער נישט אַזוי. ביי אונז וועלען זיך באַלד אַוועק זעצען די גרויסע קעפּ, וועלען קנ'יטשען דעם שטערן, קראַצען דעם קאָפּ און קלערען: וואָס איז אַ „כיור"? איינער וועט זאָגען: אַ אָקס אַ מוּעָד, איינער דאָס, איינער יענס. און ווען אַלע וועלען שוין מוֹדֶה זיין, אַז אַ „כִּיּוֹר", איז אַ „כיור", וועלען זיך ערשט אָנהויבען שאלות: ווי זאָל ער אויסזעהן, וויפיעל זאָל ער וועגען, וויפיעל זאָל ער האַלטען די מאָס, ווי אַזוי זאָל מען איהם מאַכען? ווען זאָל מען איהם מאַכען? ווער מעג איהם מאַכען? צו מעג ער האָבען אַ פְּגַם? א.ז.וו. א.ז.וו.... און דער „כיור" וועט נישט געמאַכט ווערען..."

ליידער איז דאָס אַלץ אַ ביטערער אֱמֶת. אין דער לעצטער צייט האָט דער ציוניזמוס צוריקגעגעבען אונזער פאָלק טויזענדער מענשען, וואָס האָבען שוין געהאַט פערגעסען ווער און וואָס זיי זענען, מענשען פון דער גאַנצער וועלט זענען זיך צו־זאַמען געקומען, עס איז געוואָרען אַ יודישער קאָנג־עס, אַ יודישע „קאָלאָניאַל־באַנק", צווישען אונזערע יודעליך איז געוואָרען אָרדנונג — איז דאָס נאָך ערהערט געוואָרען זייט יודען זענען אין גָלוּת? אָבער וואָס איז געוואָרען? מען האָט נור אָנגעהויבען צו רעדען פון דער באַנק, האָבען זיך שוין אָנגעהויבען מאָדנע שְׁאֵלוֹת; האַלט הערצל שַׁבָּת? צי איז ער אַ אֱמֶת'ר עהרליכער יוד? א. ז. וו. מען האָט אֲפִילוּ מוֹדִיעַ געוועזען אויפ'ן קאָנגרעס, אַז די באַנק וועט שַׁבָּת זיין פערמאַכט, פאַר „עהרליכע „כְּשֵׁר'ה יודען" איז דאָס אָבער צו ווענ'ג...

VIII

שיינה שיינדיל פון מאַזעפּעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יְעהופּעץ.

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר מעלדען אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנק אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער. צווייטענס שרייב איך דיר, אַז אויב איך וועל ניט בעקומען פון דיר דעם שלאַק, אַ ש־אַק אין דיינע ביינער אַריין, וועט זיין אַ נס מן השמים: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אויף דער וועלט, אַז אַ יונגערמאַן זאָל נעמען און אַוועקוואַרפען ווייב און קינדער, שוועהר און שוויגער, און אַוועקלאָזען זיך אין אַ פרעמדער שטאָדט און פאַרנעמען זיך אַלע מאָל מיט איין אַנדער געשעפט: אָט איז ער אַ צוקערמאַכער, אָט איז ער אַ בעל הלוואה און אָט ווערד ער גאָר אַ בעל־הבית פון איין אייגענעם מויער אין יעהופּעץ אָהן אַ גראָשען געלד. ס'איז טאַקי כדאי כ'לעבען! איידער צו האָבען אַ שטוב און זיין אויף איהר שולדיג מעהר וויפיעל זי איז ווערטה, איז גלייכער זי זאָל פריהער פאַרברענט און פאַר־שרפה'ט ווערען אינאיינעם מיט אַלע הייזער אין יעהופּעץ. איך באַדאַרף דיך אויף ניין און ניינציג כפרות מיט דיין מויער! ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: ס'איז גוט צו זיין אַ בעל הבית, אַז ס'איז דאָ מיט וואָס"... אַ גליק וועט מיך טרעפען, אַז ער וועט מאַכען אַ געשעפט און וועט פאַרדינען געלד, וועט ער מיר קויפען אַ הייזעל אויף מיין נאָמען. וואָס טויג מיר הייזליך? דו שיק מיר בעסער געלד, וועל איך מיר שוין געפונען וואָס צו קויפען, ווי זאָגט די מאַמע זאָל געזונד זיין: „געב מיר נור אהער דאָס ברויט, אַ מעסער וועל איך מיר אַליין געפונען"... עס איז נור איין אַנשיקעניש, אַ גוט אויג אויף מיר און געגוג! דאַכט זיך, איך ווייס, איך בין אויך אַזאַ יורישע טאָכטער ווי בלומע־זלאַטע, אַ מכה איהר אַנדעַ־סע, און אַזוי שען אויך ווי זי און אַזוי קלוג און ציקאַווע ווי זי אַ וודאי, פאַר וואָס זשע, גוואַלד, פאַר וואָס קומט דאָס מיר, אַז איך זאָל האָבען אַזאַ וויסט פינסטער מזל און בלומע־זלאַטע זאָל ווערען וואָס אַ טאָג גרעבער ווי לענגער, איינגעדאָרט און אויסגעדיווערט זאָל זי ווערען, ליבער גאָט! נאָר צוריק שמיע־סענדיג וואָס האָב איך אייגענטליך צו בלומע־זלאַטען כ'לעבען? אויף מיין ערד געהט זי נישט אַרום? לאָז זי זיין געזונד און שטאַרק און זיך עלטערען מיט איהר נחמיה'ן און מיר לאָז גאָט העלפען אין מיין שטייגער, ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער זיך געווינשען איידער יענעם געשאָלטען"... נישמעהר ס'איז מיר נור אַ וועהטיג צו זעהען ביי לייטען ווי מע לעבט און ווי מע עסט און ווי מע טהוט זיך אָן, און איך באַדאַרף זיצען איין אלמנה חיה און אַ־ויסקוקען אויף מיין שענעם ברויטגעבער, טאָמער וועט איהם דאָרט טרעפען דאָס גליק אין יעהופּעץ, אַ גלח, וועט פאַרלירען און ער וועט געפונען, וועט ער מיר מויערן אַ מויער אין יעהופּעץ! ער מיינט איך פאַרשטעה ניט זיין מיין וואָס ער מיינט; ער מיינט, אַז ער וועט מיר צוזאָגען אַ מויער איין אייגענעם אַזוי חאַפּ איך דאָס קלימעקיל און קום צו איהם צו פליהען רייטענדיג אויף אַ קאָטשערע, נישט דערהאַרען וועט דאָס נאָך יעהופּעץ, איך זאָל מיך צוליב דיינע שענע לייט, וואָס בייטען זיך מיט די ווייבער מספקיר זיין און אוועקלאָזען זיך צו דיר קיין יעהופּעץ, אַראָפּוואַרפען פון זיך דעם פּאַרוק און ווערען ביי דיר אַ קעפּסו־ייב", דעם קאָפּ זאָלסט דו ברעכען, רבונו של עולם, אויפ'ן גלייכען וועג און בעסער קומען אהיים, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי. שיינה שיינדיל.

„מע בעדאַרף ניט זיין שען, זאָגט די מאַמע, מע באַדאַרף ניט זיין קלוג, מע בעדאַרף נור האָבען מזל. נעם אַ שטייגער מיין ברײנה־ביילה'ן און נעם רחל דער מומע דברה'ס. די איז שען ווי די זון אים תמוז און יענע איז זויער ווי עסיג, זיצט ברײנה ביילה נעביך אַ מיידיל און רחל האָט חתונה און נעמט אַ חתן, עפּיס אַ שלים מזל פון יאַמפּעלע, און דוקא אַ פיינעם, איין עהרליכען אַ שטילען, דאָס הייסט נאַרעשעוואַטע, נאָר פון אַ גרויסען יחוס. ער האָט, זאָגט מען, אַ שוועסטער אַ משומדת, דער חסרון וואָס ער איז אַ ביסעל נישט קיין גע־זונדער, האָט ער אָבער קיין מורא ניט פאַר'ן פּריזיוו. אַ פאַרגעניגען אָנצוקוקען אָט דאָס פּאָריל! זי מיינט אַז סאיז נישטאָ קיין קלוגערס, און ער מיינט אַז ס'איז נישטאָ קיין שענערס, ווי זאָגט די מאַמע: „נישט דאָס איז ליעב וואָס ס'איז שען, נאָר דאָס איז שען וואָס ס'איז ליעב".

נאָך ערגער איז מיט דער קולטור־פֿראַגע. דער עולם האָט געפֿרעגט אין די בתּי־מדרשים: וואָס איז דאָס „קולטור“? איז געוואָרען אַ מחלוקה: איינער האָט געזאָגט: טאָג, דער צווייטער: נאַכט... זענען געקומען קלוגערע און האָבען ערקלערט: קולטור איז: פֿאָרטשריט אין לעהרע, וויסענשאַפֿט, געשמאַק, ערד־אַרבייט, פֿאַבריקאַציאָן, גערעכטיגקייט, דרך־אֶרץ; קולטור איז אַ זאַמלונג פֿון אַלע וויסענשאַפֿטען, וואָס געבען אַ פֿאָלק כּח צו האָבען אַ קיום אויף דער וועלט...“

דער פּשט האָט אָבער נאָך ערגער געמאַכט: איינער האָט געזאָגט, אַז מיר טאָרען נישט לערנען, דער צווייטער — אַז מיר ברויכען נישט און עס איז גאָר אַ חרפּה פֿאַר אונז מיר זאָלען פֿון אַנדערע לערנען א, ז, וו.

אין אֶרץ־ישׂראל האָבען מיר, ווי מען ווייס, אַ ערך פֿון צוואַנציג יודישע קאָלאָניען. מיר האָבען שוין זוכה געווען, אַז יודען בעשעפֿטיגען זיך אין אֶרץ־ישׂראל מיט ערד־אַרבייט, זיי האָבען וויינגערטנער און אַרבייטען אויס ווייַן. דאַכט זיך וואוהל. קומען אָבער ווייטער פּשט׳ל־זאָגער און זאָגען: ניין! מיר האָבען נאָך מיט אייך וואָס צו שמועסען! איהר האָט פֿערגעסען, אַז עס איז פֿאַרהאַנען ערלה“ (די ערשטע דריי יאָהר טאָר מען נישט ניצען די פּירות פֿון די ביימער) און נסך“? —

יעדער יוד איז בעגלייבט אויף אַלע תּרי״ג מצוֹת, דאַכט זיך אַז ער ברויך בעגלויבט צו זיין אויף ערלה און נסך אויך. זאָגען אָבער די רבּנים פֿון ירושלים און יפו: ניין, בעצאָהלט גוט געלד, וועלען מיר אייך געבען „נאמנים“, און ערשט דאַמאָלס, וועלען מיר מתּיר זיין אייער יודישען ווייַן...

וואָס האָבען נעביך די קאָלאָניסטען געקענט טהון? — מען וויל „נאמנים“, זאָל זיין „נאמנים“, און טאַקי „כּשר׳ה יודען פֿון ירושלים אַליין, און האָבען צו מזל בעקומען פֿון רבּנים הכּשרים אויף זייער ווייַן. קומען אָבער די רבּנים פֿון צפֿת און זאָגען ווייטער: ניין! אייערע רבּנים זענען קיין רבּנים, אייערע נאמנים קיין נאמנים, אייערע הכּשרים קיין הכּשרים!... אַז מיר וועלען אייך געבען נאמנים, וועט ערשט אייער ווייַן כּשר זיין!

דאָס אַלעס טהוט זיך אָן איבער ווייַן, פֿון וויינגערטנער, וועלכע יודען האָבען געפֿלאַנצט, יודען אומגעאַרבייטעט פֿון אָנפֿאַנג ביז׳ן סוף און ווילען ערלעבען פֿון איהם אַ שטיקעל ברויד צו האָבען!

וועט נאָך לאַנג ביי אונז אַזאַ אָרדנונג זיין? — ה. פּאַפּירנאַ מיינט, אַז אליהו הנביא וועט אויך נישט קענען דאָס אַלעס פֿערבעסערן. מיר אָבער גלויבען, אַז אונזער פֿאָלק וועט גיך קומען צום פֿערשטאַנד. „עס איז נעהנטער, ווי ווייטער“...

פּ—ק

בריעף פֿון אַ רייזענדער.

V.

פֿון אביוניוּוקע איז אויסגעקומען מיין מאַרשרוט איבער ביעזדיעלנאַ. דאָס איז די גובערניע, דאָרט איז דער גרויסער טראַקט, דורך דאָרטען פֿאָהרט מען קיין קבצאַנסק, גלופּסק, טונעיאַדעווקע, און אין אַלע אַנדערע שטעדט, ביז טיעף טיעף אין דער טשערטאַ אָסיעדלאָסטי.

אביוניוּוקע און ביעזדיעלנאַ זענען כּמעט ווי איין שטאָדט. איינע אָן די אַנדערע, מיר דוכט, וואָלט קיין קיום ניט געקאָנט האָבען. אביוניוּוקע בעציהט פֿון ביעזדיעלנאַ אַלע מיני סחורה וואָס זי האָט נייטהיג, אָט ווי צום ביישפּיל: שניט, טוך, ציעלניק, נייעס, מאָדעס, מדות, מלמדים, לעהרער, דאָקטוירים, גנבים, מגידים, סליחות, קינות, מחזורים, מגילות, חזנים און אַנדערע דעראַרטיגע זאַכען, און ביעזדיעלנאַ פֿון איהר זייט ווידער, בעציהט פֿון אביוניוּוקע אַלעס וואָס זי האָט נייטהיג, אָט ווי צום ביישפּיעל: דינסטמיידליך, ניאַנקעס, אַמען, הייזערניקעס, משוגעים, נשׂרפֿים, פּרושים, מחברים אָרים־בּחורים, כּפּרות, געפֿלאָכטענע הבדלות, וועקסענע חנוכה־ליכט, דריידליך, גראַגערס, קעז און פּוטער, פּסח׳דיגע שמאַלץ, און נאָך פֿיעל אַנדערע דעראַרטיגע זאַכען.

און דעריבער טאַקע, ווייל די ביידע שטעדט זענען געגליכען — וואו שמ׳ר זאָגט — צו איין קערפּער מיט צוויי זייטען, האָט עס לחלוטין קיין זין ניט געהאַט צו זיין אין אביוניוּוקע און אין ביעזדיעלנאַ ניט, אָט האָב איך זיך מיישב געווען: מע דאַרף אַריין פֿאָהרען אויף אַ שבּת קיין ביעזדיעלנאַ, בעקאַנען זיך אַביסעל מיט שטאָדט, און גלייך טאַקע נאָך שבּת בעזוכען דעם דאָרטיגען „בית־עולם“.

דאָנערשטאָג אין דער פֿריה, בין איך שוין געווען מיט האַק און פּאַק ביי דעם וואָגזאַל. איך האָב אפילו שוין אַביסעלע פֿערשפּעטיגט, אַ רגע כּממרא, פֿאַרין דריטען וואָנאַק, האָב איך קוים איספּייעט אַריינצוהאָפּען זיך אין וואַגאָן, נאָר נאָך עטליכע מינוט שטופּעניש האָב איך מיר פֿאַרוואַיעוועט אַנ׳אָרט אויף אַ לאַנגער באַנק אין אַ ווינקעל — בכוונה, אַז גאָט וועט העלפֿען, איך וועל פּטור ווערען פֿון מיינע שכנים, זאָל איך קענען זיך צולייגען אַ ווײַלע — און אַ פּלאַץ פֿאַר מיין אויסגעהאָרעוועטען טשעמאָדאַן אויף אַ פּאָליטשקע, און איך האָב אַריינגעקוקט אין פֿענסטער, געקוקט אָן אַ שום רעכנונג אויף די פֿעלדער מיט די וועלדער, מיט די גוֹיִם, מיט די פֿוהרען, מיט די טשערעדעס שאָף און קיה, מיט די קליינע דערפֿליך, פֿאַר וועלכע מיר זענען פֿאַרביי געפֿאָהרען, און מיר דוכט אַז דעם ערשטען מאָל אויף מיין לעבען האָב איך דאָן לחלוטין גאָר ניט געטראַכט...

איך קען אייך ניט זאָגען געגוי פֿיעל צייט ס׳איז אַזוי אַוועק, נאָר פּלוצים האָט מיר עפּיס ווי אַ שטאָך געטהון אין אויער און איך האָב זיך אַ האָפּ געטהון פֿון פֿענסטער ניט טויט ניט לעבעדיג:

אַ הויכער אָבגעריסענער יוד, מיט אַ שפּיציגען שוואַרצען בערדיל, איז געשטאַנען אינמיטען וואַגאָן און גערעדט גויש עפּיס מיט אַ „שׂררה“, יעדעס וואָרט זיינס איז געווען ווי אַ שטאָך מיט אַ נאָדעל פֿאַר מיר.

דער „שׂרדה“ איז געזעסען נעבען אַ אָפֿענעם קערבּיל, וועלכער איז פֿול געווען מיט פֿערשידענע מיני עסענוואַרג, נעבען זיך האָט ער געהאַלטען אַ פֿלאַש שנאַפּס, און האָט געגעסען און געטרונקען, געטרונקען און ווידער געגעסען מיט אַ געזונדען אַפּעטיט, און האָט ווען ניט ווע געענטפֿערט דעם יודען מיט אַ וואָרט.

דער יוד האָט מיט אָפֿענע אויגען געקוקט אויף דעם פֿולען קערבּיל, און ניט געקענט זיי אָבקעהרען אין אַ זייט, ס׳האָט איהם געצויגען ווי מיט אַ מאַגניט, נאָר ער האָט זיך געמאַכט ניט וויסענדיג און גערעדט ווענען געשעפֿט.

אָט דאָס איז זיין שטייגער, ער פֿאָהרט מיט יעדען פֿאַיעזד וואָס געהט פֿון ביעזדיעלנאַ קיין אביוניוּוקע און פֿון אביוניוּוקע קיין ביעזדיעלנאַ; פֿיהרט מיט מיט זיך אין אַ פּעקיל זיינע „סחורה“, און פֿאָרענדיג מאַכט ער „געשעפֿט“. דאָס געשעפֿט איז אַ „פּריצישער“.

פּראַשקעס צו פֿערטרייבען מייז פֿון די פֿעלדער, האָט ער, אָט דער יוד, ממציא געווען, און פֿלעגט זוכען, שׂררות מיט נחלאות מיט מייז, צו פֿערהאַנדלען זיי זיינע סחורה. און איצטער האָט ער דאָס געפּאַקט אָט אַזאַ מין שׂררה, און האָט דאָס אָנגעשטרענגט אַלע זיינע כּחות אום איהם איינצורעדען ער זאָל קויפֿען די פּראַשקעס וועלכע זענען טייערער פֿון גאָלד; פֿעלדמייז ציטערן פֿאַר זיי ווי פֿאַר פֿייער, לויפֿען פֿון זיי ווי דער שוואַרצער פֿעפֿער וואַכסט, און ס׳איז ניטאָ איין פּריץ אין דער געגענד, וואָס ס׳זאָל איהם ניט דאַנקבאַר זיין.

אָט וואָס האָרט דיך, פּריץ לעב, קויף אַ צעהנדלינג פּראַשקעס, דו וועסט הנאה האָבען.

דער פּריץ עסט רוהיג, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען.

— פֿינף און צוואַנציג קאָפּעקעס אַ פּראַשעק. איז קיין געלד ניט, אָבער וואָסערע גרויסע נוטצען וועסטו האָבען.

— דו זאָגסט ליגען, זשיד.

— שטראָף מיך גאָט, אויב איך זאָג דיר, פּריץ, אַ האַלב וואָרט ליגען; אָט זעה דעם בוך, וויפֿיעל גרויסע מענשען, מאַגנאַטען, האָבען איינגעשריבען, און עדות געזאָגט, אַז דער פּראַשעק האָט זיי געראַטעוועט די פֿעלדער, נאַ, פּריץ, לייען, זעה די חתימות מיט די פּעטשאַטען.

— ווער ווייסט, אויב ס׳איז ניט קיין פֿאַלשע חתימות גאָר אין גאַנצען, אָט אובירייסיי ק׳טשאָרטו.

נאָר דער יוד האָט זיך פֿון אָרט ניט גערידהרט און דער פּריץ אויך ניט, אַזוי האָט עס נאָך געדויערט אַגוטע שעה, ביז סוף כּל סוף האָט

פארט דער יוד מנצח געווען. דער "שררה" האט געקויפט צעהן פראשקעס פאר פופציג קאפעקעס.

ווער ווייסט ס'האט אבגענארט פערשטעהט זיך פון זעלבסט, וויפיעל דער יוד האט פערדינט ווייס איך ניט, איך האב נור געזעהן אז ער האט אחלק פון זיין פדיון אוועק געגעבען דעם קאנדוקטאר.

דער פריץ האט נאך אווייל בעטראכט די פראשקעס, און געבורטשעט; דער יוד איז אוועק זוכען אאנדער "שררה".

יודישע געשעפטען, יודישע פרנסות, אי גאט!..

* * *

אין אצייט ארום האב איך בעמערקט אז פייבוש אביוניוקער, אגעוועזענער שענקער, זיצט אין אנ'אנדער ווינקעל, און רעדט עפיס אזוי פערטיפט און גוטהערציג, מיט דעם קאנדוקטאר.

די ראליעס זייערע בייטען זיך: אט מאכט דער קאנדוקטער אבייז פנים און פייבוש לאזט אראב דעם נאז, און אין אמינוט ארום גיט פייבוש מיט כעס עפיס אמאך מיט דער האנד, אט ווי איינער וואס ס'איז איהם שוין מאוס געווארען זיין לעבען, מיט זיינע עסקים, און דאן לאזט דער קאנדוקטאר אראב דעם נאז.

צומאל לאכען זיי זיך ביידע פארנאנדער אויפ'ן קול, אזוי אז אלע פערקוקען זיך אויף זיי; און צומאל, רייסט זיך ביי ביידען מיט אמאל ארויס אבייזע שטימע, מיט אברומען. קיין ווערטער הערט מען ניט.

וואס פאר געשעפטען קען פייבוש דער שענקער האבען מיט דעם "גוי", דעם קאנדוקטאר.

נאך דעם, אז דער קאנדוקטאר איז ארויס געגאנגען פון וואגאן, האב איך געזעהן ווי פייבוש איז אומגעגאנגען פון איין פאסאזשיר צום צווייטען; און האט זיך געשושקעט, און אין איינינע מינוט ארום האט ער אבגעפאטערט דעם גאנצען וואגאן. צו מיר איז ער אויך צוגעגאנגען און אפרעג געטהון, ביז וואנען האב איך אבילעט?

נאך דעם, אז פייבוש איז ארויס געגאנגען פון וואגאן, איז אריין דער קאנדוקטאר, און האט אויך געטהון ווי פייבוש; איז אויך אומגעגאנגען פון איין פאסאזשיר צום צווייטען; האט זיך מיט היבשע עטליכע אויך ווי געשושקעט, ביי איינינע פאסאזשירען האט ער געלעכערט דעם בילעט, ביי איינינע די קעשענע...

דיזעלבע געשיכטע האבען זיי איבערגעחזרט ביי יעדער סטאנציע, כמעט ביז ביעזריעלנא.

אז פייבוש האט זיך נעהאט זיין שטיקעל ברוידט פון שענק, פלעגט ער ניט פאהרען דריי מאל אטאג פון אביוניוקע קיין ביעזדיעלנא, אהין און צוריק, איצטער אבער אז ער האט ברוך־השם אין דער היים ניט וואס צו טהון, אט פאהרט מען, אפשר פאלט וואס אריין, אפשר מאכט זיך צו פערדינען עטליכע גראשען.

און ניט צו פערזינדיגען, עס מאכט זיך, אמאל מעהר אמאל ווענינגער. צום אויבערשטען דערלייגט מען ניט...

אי, יודישע געשעפטען, יודישע פרנסות!..

* * *

שוין עפיס' א פאר סטאנציעס פאר ביעזדיעלנא, איז געווארען א סטראשנע סומאטאכע אין וואגאן. אווייביל שטעהט מיט פערבראכענע הענד, מיט אבלאסעס טוידטעס געזיכט און שרייט מיט אשרעקליך ווילד קול:

איך שטארב, איך חלש, איך בין פערביי; געוואלד, יודען, האט רחמנות איך וועל דאס ניט אריבער טראגען. פון די לעצטע האב איך צוזאמען געשלעפט פערציג רובעל, און געפאהרען קיין ביעזדיעלנא נאך סחורה, און איצט איך גיב זיך אהאפ, וועה איז מיר, איך האב ניט דאס געלד, נישט אנדערש ס'האט דאס ווער גענגבט.

— שאט, ווייביל, שרייט ניט, וואו האט איהר געהאלטען דאס געלד, זוכט נאך אמאל, שאט איהר וועט געפינען.

— אפשר האט איהר פערגעסען אין דער היים, איהר וועט אבקומען מיט דעם שרעק, נעמט זיך ניט דאס לעבען.

— וואס ס'האט געזאלט זיין אייך, אייער מאן אדער אייערע קינדער זאל אויסגעהן צו דעם געלד.

יעצט האט מען בעמערקט, אז די גאנצע צייט איז נעבען דער ווייביל געזעסען עפיס איונגער מאנטשיק, גאר ווי תמ'וואטע, און געדרעמעלט, און יעצט איז ער נעלם געווארען.

— א, שלמה'קע קאבצאנסקער איז דא געזעסען — האט זיך אבגערופען איוד פון אזייט — טא אנ'עברה אייער מיה, ווייביל, איהר וועט שוין ניט געפונען; ס'איז זיין ארבייט.

— ער איז דאס ניט לאנג אזוי געווארען — האט דער יוד ווייטער גערעדט — קיין פיינער מענש איז ער אפילו נאך אין דארף וואהנענדיג אויך ניט געווען, נאר אפראסטער גנב איז ער שוין די לעצטע צייט געווארען, זייט דעם ער האט געמוזט אריין פאהרען וואהנען קיין קבצנסק... יא, שלמה'קע ווייב און קינדער ווילען אויך עסען.

— ביעזדיעלנא, גאספאדא! — האט אזאג געטהון דער קאנדוקטאר, אריבער געהענדיג דעם וואגאן.

יודען האבען זיך גענומען האפען יעדער צו זיין פעקיל; איך, צווישען כלל ישראל, האב מיר מיין טשעמאדאן אויך אראב געשלעפט פון אויבען אן.

* * *

אין אמינוט ארום האט זיך אריינגעלאזט אקאפעליע מוזיקאנטען, און עס האבען זיך פאר אנאנדער געגאסען איבער דעם וואגאן הייזעריגע טרעלען, עס האבען זיך געטראגען אין דער דומפפיגער לופט דומפפע טענער, און עס האבען זיך געהערט נארישע אבער זייער ביטערע ווערטער.

חיים טונע'אדעווקער, אמאל א בערימטער "כלי־זמר", אין דער גע גענד, צייט פאר איינינע יאהרען ס'האט איהם געטראפען דאס אומגליק מיט זיין זוהן, דעם סטודענט, וועלכען מע האט אוועק געשיקט אויף אצייט צו די ווייסע בערען ערגיץ, האט ער זיך אריינגעלאזט אין טרינקען, האט אנגעווארען דעם גאנצען "חוש הנגינה", און אט אזוי האט ער זיך צוגעקליבען נאך אפאר אבגענוצטע "כלי־זמר", איינעם מיט אפלייט און דעם אנדערען מיט אקרוין גלעקליך אויף דעם קאפ, אליין שפיעלט ער אויף אצעבראכענעם, צוויי סטרונינגען פידעל, און זינגט אויך, און די גאנצע קאפעליע פאהרט עס מיט יעדען פאיעזד די לעצטע סטאנציע פאר ביעזדיעלנא משמח זיין דעם עולם, און נאכדעם מיט דעם היטעל אין האנד צונויפקלייבען "קאפיקעס" "שכר טרחה".

די עטליכע קריסטען, וועלכע זענען געווען אין וואגאן, האבען זיך היימליך געמאכט איבער די קאפעליע; די יודען האבען זיך געשעמט און געגעבען גראשענס, די קאפעליע האט זיך איהר זאך געטהון לאנגזאם און רוהיג...

אין אווייל ארום איז שוין דער פאיעזד געשטאנען ביי ביעזדיעלנער פלאטפארמא. אין גרויס איילעניש און מיט שרעקליכע שטופעניש האבען זיך די יודען געחאפט לויפען און שפרינגען פון די וואגאנעס, און איך אויך צווישען כלל ישראל.

יודען האבען זיך געלאזט אוף שטאדט מאכען עסק, און איך, מיט מיין צעקוועטשטען טשאמעדאן אין האנד, בין אוועק אויף מיין אכסניה.

ביעזדיעלנא 20 נאוועמבער. ש. ראזענפעלד.

יודישע שטעדט און שטעדטליך.

ווען איך זאל האבען צו שאפען, ווען עס זאל זיין אין מיין רשות, ווען... וואלט איך די קרעמענטשוגער און די וואראנאווער יודען אריינגעלעגט אין איין גרויסען טאפ, זיי מיט אלעפיל גאנץ גוט אויסגעמישט און דאן וואלט פון די צוויי סארטען יודען ארויסגעקומען "יודען מענשען". נאר בעטראכט זיי אליין ווי זיי זעהן אויס.

פון קרעמענטשוג (פאלט. גוב.) שרייבט מען דעם וואסחאד: מיט עטליכע טעג צוריק איז מיר אויסגעקומען צו הערען אזא וואונדערליכע געשיכטע אין איינער פון די גרויסע יודישע שטעדט, האט דער נאטשאלניק פון רעגירונגס־שול אין אטאבעל־טאג פארגעלעגט די יודישע שילער זיי זאלען געהן אין שול אריין דאווגען.

— מיר בעטען אייך אונז בעפרייען, ווענדען זיך די קינדער צום נאטשאלניק.

— פאַר וואָס?

— ווייל מיר קענען ניט דאַוונען אויף יודיש, ענטפערן די יודישע שילער.

— וואָס הייסט? וואונדערט זיך דער נאַטשאַלניק, איהר קענט ניט דאַוונען? איהר קענט יודיש ניט לעזען? ווי אַזוי זשע דאַווענט איהר?..

— מיר דאַוונען כּלל ניט.

אויסער זיך פון אַזאַ ענטפער, האָט דער נאַטשאַלניק גערופען צו נאָך זייערע עלטערן.

— אייערע קינדער קענען ניט דאַוונען אויף יודיש? — פרעגט זיי דער נאַטשאַלניק, — זיי קענען ניט זייער שפּראַך? דאָס איז שרעקליך! אייערע קינדער פערשטעהן אויך ניט זייערע איינענע עלטערן? אָבער יודישע געשיכטע לערנט איהר זיי?

— ניין... ניין מיר לערנען זיי ניט... ענטפערן די יודישע עלטערן.

— וואָס? איהר זאָרגט אפילו ניט אַז אייערע קינדער זאָלען קענען די געשיכטע פון זייער פאָלק? האָט שוין דער נאַטשאַלניק געזאָגט מיט פערדרוס און דער עדלער קריסט האָט זעלבסט אָנגעהויבען צו שפּרעכען מיט די יודישע עלטערן וועגען די וויכטיגקייט צו לערנען יודישע געשיכטע, וועגען די ציוניסטישע בעוועגונג א. ד. ג.

דערזעלבער קאָרעספּאָנדענט דערצעהלט אַז אין דער קרעמענטשוגער תלמוד תורה האָט ער געפרעגט 80 קינדער פאַר וואָס איז איצט "חנוכּה", האָט קיין איינציגער ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

אין וואָראָנאָווא (ווילנ. גוב.), שרייבט מען דעם "המליץ", האָט דער רב מיט די אַנדערע וואראנעווער כּלי־קדש זיך דערוואוסט אַז די ישיבה־בּחורים האָבען אָנגעהויבען לערנען איין אייראָפּעאישע שפּראַך. אום צו פערהיטען די ישיבה פון אַזאַ אומגליק האָט מען ארויסגעגעבען אַ גזר אַז דער משגיח זאָל אַכטונג געבען, די בּחורים זאָלען ניט לערנען קיין שום שפּראַכען. אין בּית־המדרש האָט דער שמש אין נאָמען פון רב אויסגערופען אַז קיין יוד זאָל ניט געבען די בּחורים "טעג עסען" אָהן די ערלויבניש פון רב אָדער פון משגיח.

די גזרה האָבען די וואָראָנאָווער יודען געהאַלטען הייליג און די בּחורים וואָס האָבען געהאַט אויף זיך אַ חשד אַז זיי האָבען געלערנט שפּראַכען זענען געבליבען אָהן "טעג", ד. ה. זיי לײדען הונגער.

אָט ווי איהר זעהט וואָלט מען נייטיג בעדאַרפט אויסמישען צוזאַמען די קרעמענטשוגער מיט די וואָראָנאָווער יודען, וואָלטען זיי [illegible] געהאַט אַ פּנים פון מענשען. נאָר דערווייל זעהן זיי אויס, ווי מען זאָגט, "האַלב פיש האַלב מענש".

די קישינאָווער דריי ראַבינער האָט מען אויך נייטיג בעדאַרפט אויסמישען צוזאַמען און מאַכען פון זיי איין ראַבינער, דאַן וואָלט נאָך צעהניעהריגע מחלוקות מיט אונאָרדנונג געוואָרען ענדליך שטיל און שלום צווישען קישינאָווער יודען.

וועגען די דריי ראַבינער האָב איך שוין בעקאַנט געמאַכט די לעזער אין איינעם פון מיינע פאָריגע אַרטיקלען אין "יוד", דאַן האָב איך ווינציג געגלויבט אַז די נייע וויבאָרעס זאָלען זיך פיהרען אין אָרדנונג: יעצט שרייבט די צייטונג "בעסעראַבעץ". אַזוי ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען אונאָרדנונג ביי די לעצטע וויבאָרעס און די "קונסט־שטיקען" וואָס איינינע קאַנדידאַטען אויף ראַבינער האָבען דערביי געמאַכט, האָט די "גובערנסקי פּראַווליעניע" פאָרגענומען מיטלען אַז אין די ווייטערדיגע וויבאָרעס זאָלען אַזוינע אונאָרדנונגען ניט פאָרקומען. פריהער פאַר אַלעמען האָט זי בעשלאָסען רעגולירען די צעטלען פון די בּעלי־בּתּים אין יעדער שול אַזוי אַז קיין יוד זאָל ניט זיין פערשריעבען אין עטליכע שולען אום איינער זאָל ניט קענען וואַרפען עטליכע צעטלען ביי די וויבאָרעס. די "גוב. פּראַוו." האָט בעפעלט דער פּאָליציע אין אַ צייט פון פינף טעג איבערצוקוקען די צעטלען.

די צייטונג "וואָסחאָד" וואָס ברענגט אויך דאָס נייעס, בעמערקט דערביי: "שען זעהט אויס די אָרדנונג אין אונזערע געמיינדען, ווען די גובערנסקי פּראַוולעניע האָט געמוזט פאָרנעמען אַזוינע עקסטרענע מיטלען אום צו מאַכען אַ סוף פון די לאַנגיעהריגע אונאָרדנונג און מחלוקות, שעמט זיך, קישינאָווער אינטעליגענטען"...

ווער ווייסט אָבער צי די נייע מיטלען וועלען העלפען. שווער צו געפינען מיטלען אַז אין פּאַריז זאָל זיין שטיל כּל־זמן עס געפינען זיך דאָרט די "אָרלעאַניסטען" און די "באָנאַפּאַרטיסטען", שווער אַז אין קישינאָוו זאָל זיין שטיל ביי די וויבאָרעס כּל־זמן עס געפינען זיך דאָרט די "קאָטלאָווקעריסטען" און "באָרשעווסקיסטען", די פּאַרטייען פון די געוועזענע צוויי קישינאָווער ראַבינער. און מיט די נייע וויבאָרעס איז נאָך צוגעקומען אַ נייע שטאַרקע פּאַרטיי "עטינגעריסטען". אפשר ווען ניט נור די אינטעליגענטען, נאָר אַלע קישינאָווער בּעלי־בּתּים וועלען זיך אָנהויבען צו שעמען, דאַן קען מען האָפען אַז אויף די ווייטערדיגע וויבאָרעס וועט מען קלויבען אַ ראַבינער אָהן קונסטשטיקען".

נאָך אַ שענער קונסטשטיק, אויך ביים קלויבען אַ ראַבינער, איז פאָרגעקומען אין אַ קליין בעסאַראַבער שטעדטיל.

אין וואַד־ראַשקאָוו, ברענגט די בעסאַראַבער צייטונג, זענען ניט לאַנג געוועזען וויבאָרעס. געקליבען האָט מען דעם געוועזענעם ראַבינער דר. קאַן און איינעם פון אַ פרעמד שטעדטיל דר. ב. סווערדלאָוו, וועלכער איז אַליין ניט געקומען צו די וויבאָרעס נאָר ער האָט צוגעשיקט זיין דאָקטאָרסקען דיפּלאָם. געקליבען האָבען 361 פּערזאָן פון פינף שולען און צו יעדענס גרויס וואונדער, האָט מען אויסגעקליבען דעם פרעמדען דאָקטאָר... די אורזאַכע דערפון ערקלערט מען אַזוי: דער צד פון דר. סווערדלאָוו איז בעשטאַנען אין גאַנצען פון עטליכע פּערזאָן, נאָר צווישען זיי איז אויך געוועזען דער היגער גביר וועלכער האָט צוגעזאָגט אַז ווען מען וועט אויסקלויבען דעם דר. סווערדלאָוו שענקט ער אויף דער שול, וואָס שטעהט שוין צוויי יאָהר אויף איינצופאַלען, 50 רובל. און ווייל די בּעלי־בּתּים פון דער האַלב־צובראָכענער שול, זענען דאָס מעהר אויסקלויבער און דערצו אַליין אָרום, האָבען זיי געגלויבט דעם גביר און אויסגעקליבען זיין געשטעלטען קאַנדידאַט. איצט לאָזט זיך אויס אַז דער גביר זאָגט זיך אָפּ פון זיין צוגעזאָגטע נדבה, די אויסקלויבער האָבען אויך חרטה און חלאַפּאָטשען זעלבסט אַז מען זאָל סקאַסירען די וויבאָרעס.

ווען די הויפּטשטאָדט פון בעסאַראַביע מאַכט, זייט צעהן יאָהר, קונסטשטיקען, וואָס קען מען שוין פערלאַנגען פון אַ קליין בעסאַראַבער שטעדטיל.

נפלה נפלה בּבל!... טאַלנע, טאַלנע, די הייליגע שטאָדט טאַלנע איז געפאַלען!.. די שטאָדט מעקאַ איז הייליג פאַר די מאַחמעדאַנער, רוים פאַר די קאַטאָלען, ירושלים פאַר יודען און טאַלנע פאַר די אוקראַיינער און פּאָדאָלער חסידים. דאָרט איז געבוירען, געלעבט און געשטאָרבען דער רבי ר' דוד ז"ל, זיין זוהן ר' מאָטעלע ז"ל און זיין אייניקיל, ר' "נחום'צי", זאָל לעבען זיצט איצט אויף דעם טאַלנער גוט־יודישען שטוהל און פּראַוועט "גוט־יודישקייט" איבער אוקראַיינער און פּאָדאָליער חסידים, וועלכע זענען אַלע יאָהר עולה־רגל מיט ווייבער און קינדער. נאָר איצט האָט זיך מישב געוועזען רבי נחום'צי און האָט פאָריגע וואָך אוועקגעוואָרפען די הייליגע שטאָדט טאַלנע, און אַרויסגעפאָהרען מיט זיין גאַנצען הויף, מיט זיין גאַנצער סוויטע אין איין אַנדער שטאָדט—קיין קריזשאָפּעל. אויף שטענדיג, אויף אייביג האָט ער אַוועקגעוואָרפען טאַלנע!

טאַלנע, וואו עס האָט מעהר ווי הונדערט יאָהר געקאָכט דאָס חסידישע לעבען, טאַלנע וואו שבּת, יום טוב האָט מען געהערט זינגען די פרעהליכע חסידישע ניגון'מליך, טאַלנע וו זו יוסעלע כּלי־זמר'ס פידעלע האָט זיך געהערט זייער זיס שפּיעלען אויף דעם רבי'נס שמחות און חסידישע חתונות, איז איצט געוואָרען שטיל, פּוסט, טרויריג ווי אַ וויסטע אַלמנה. שטיל איז איצט אין טאַלנע, ביי טאָג הערט מען העהנער קרייען און ביי נאַכט הונגעריגע הינד וואָיען. אפילו אין זייער טרויריגע קולות ווייזט זיך אויס ווי זיי שרייען אויך: טאַלנע, דאָס פרעהליכע טאַלנע איז געפאַלען! וואו זענען איצט די ביינער וואָס מען פלעגט פודענווייז אַרויסוואַרפען פון רבי'נס הויף.

די איבערגעבליבענע איינוואָהנער אין טאַלנע, ווי יודען זאָ קריסטען, קלאָגען זיך אַוודאי. זיי זענען מיט דעם רבי'נס אַוועקפאָהרען געבליבען אָהן פּרנסה. וויפיעל זיי האָבען געהאַט האָבען זיי מיט דעם רבי'נס אַוועקפאָהרען אָנגעוואָרען. איהר קענט זיך פאָרשטעלען פון דעם חשבּון וואָס

דעם רבי'נס הויף מיט אָנגעפּאַהרענע חסידים פלעגען געברויכען יעדעס יאָהר: אויף פלייש פלעגט מען קוילען 500 אָקסען, 5000 הינער, 3000 גענז, 2000 קאַטשקעס, 6500 אינדיקעס, אויסער 10,000 ווייסע העהנער ערב-יום-כּפּור אויף כּפּרות מיט 10,000 הוֹשַׁעְנוֹת אויף הוֹשַׁעְנָא־רַבָּה, 1,500,000 אייער פלעגט מען יעדעס יאָהר צושלאָגען אויף פּיינקוכענס, לעקעך, פלאָדען און צו אַנדערע עסענוואַרג, אויף שַׁבָּת'דיגע חלה 100,000 פוד ווייצענמעהל, 200,000 פוד קאָרנמעהל, 1200 פעסער בראָנפען און 4000 פעסער וויין. אויסער אַנדערע הוֹצָאוֹת וואָס יעדער חָסִיד מוז האָבען.

וויפיעל געלד האָט מען יעדעס יאָהר איבערגעלאָזט אין טאַלנע און איצט האָט מען אַלעס ביי זיי צוגענומען.

שטיל, פוסט, טרויריג איז איצט טאַלנע, יוסעלע כְּלִי־זֶמֶר מיט זיין קאָמפּאַניע האָבען אויפגעהאַנגען זייערע פידעל און די אַנדערע כְּלֵי־זֶמֶר אויף די ווערבעס, וואָס שטעהן איינגעבויגען נעבען טייך וואָס לויפט אַרום טאַלנע, און די ווערבעס קלאָגען „ווער וועט פון זיי איצט אויף הוֹשַׁעְנָא־רַבָּה רייסען צעהן טויזענד הוֹשַׁעְנוֹת!..“

אֱמֶת.

די יודישע וועלט.

עסטרייך. אלע ציוניסטישע חברות האָבען דעם פאָלקס-יום-טוב חנוכה בענוצט צו מאַכען פערזאַמלונגען, האַלטען רעדען, ערוועקען דעם יודישען נאַציאָנאלען גייסט. אין דעם אקאַדעמישען פעראיין „קדימה“ האָט דאָקטאָר ה ע ר צ ל געהאַלטען א רעדע און מיט וואַרעמע ווערטער אויפגעמונטערט די סטודענטען, האַלטען פעסט אָן דעם ציוניסטישען געדאַנקען.

— דער שטורם, וואָס פּראָפעסאָר מאַסאַריק אין פּראַג האָט געמאַכט מיט זיין שריפט וועגען דעם פּאָלנאַ'ר פּראָצעס, וויל גאָר ניט אויפהערען. די טשעכישע סטודענטען קענען ניט פערצייהען זייער רבי פאַר וואָס ער האָט זיך ערלויבט, רעדען א גוט וואָרט פאַר יודען, און די אנטיסעמיטישע צייטונגען העלפען זיי אונטער. עס איז אָבער א שטיקעל טרייסט צו זעהן, אז ניט אלע סטודענטען זענען זייער פּראָפעסאָר (און אויך אינז יודען) אזעלכע ביטערע שונאים. די צייטונג „סטודענטסקי סבאָרניק“ האָט ארויסגעגעבען א עקסטרע נומער וועגען די בעליידיגונגען וואָס מאַסאַריק האָט געהאַט פון זיינע תלמידים; דאָרט זענען 604 סטודענטען מיט פיעל טשעכישע חברות פון יונגע לערנערס מוסר-מורעה, מיט אזעלכע ווערטער:

„מיר בעדויערן זעהר, וואָס א טהייל פון אונזערע חברים האָבען זיך געלאָזט פערפיהרען אויף'ן קרומען וועג, און בעליידיגט אין אוניווערזיטעט און אויף'ן גאס דעם פּראָפעסאָר. מיר ווילען ניט זיך אמפּערן און אָפּווענדען די וואָס מיינען אַנדערש ווי מאַסאַריק, אָבער זיי האָבען געקענט זייער מיינונג ארויסזאָגען רוהיג, אנשטענדיג, צי אין די צייטונגען צי דעם פּראָפעסאָר מיט ווערטער, אָבער ניט טהון אזעלכעס וואָס איז א חרפּה אי פאַר זיי אי פאַר אונז. מיר רעכנען דאָס פאַר דעם ערשטען חוב פון דעם סטודענטען כבוד, לאָזען יעדען מענשען פרייהייט אין זיינע איבערצייגונגען.

און דער עדלער פּראָפעסאָר אליין שטעהט פעסט ווי א פעלז, שרעקט זיך גאָר ניט פאַר די פיינד פון אמת און הערט ניט אויף צו רעדען גוטס אויף יודען. אין דער זעלבער צייטונג איז פון איהם געדרוקט א פייעריגער ארטיקעל, אין וועלכען ער ענטפערט די פערבלענדעטע סטודענטען אין פערלאַנגט, ווי זאָלען אויסווייזען, אָבער ניט מיט קולות און זידלערייען, נאָר מיט פערשטאַנד, מיט אותות ומופתים, אז ער האָט אומרעכט! נאָכדעם ווענדט ער זיך צו די טשעכישע צייטונגען און זאָגט: „מיר איז אין מיין שריפט ניט געגאַנגען אום דעם אנטיסעמיטיזם איבערהויפּט, נאָר אום דעם פּאָלנער פּראָצעס; איך האָב געוואָלט אויסווייזען, אז פון דעם פּאָלנער משפט זעהט מען גאָר ניט ארויס, יודען זאָלען בעדאַרפען קריסטליך בלוט. דאָס האָב איך געטהון ווייל פיעל מענשען האָבען דעם פּאָלנא'ר מאָרד בעטראַכט ווי א בעוויז אז זיי האָבען רעכט צו גלויבען אין רעליגיאָנס-מאָרד; איך בין געוועזען ציקאַווע און גוט דורכגעשטודירט דעם גאַנצען משפט, האָב אָבער ניט געפינען קיין שום בעוויז פאַר רעליגיאָנס-מאָרד, נאָר אדרבא, פערקעהרט, דער גאַנצער משפט האָט מיר איבערצייגט, אז די זאַך איז נור א מאַיסער ליגען. דאָס האָב איך אָפּגעדרוקט, דאָס איז געוועזען מיין חוב, מיין רעכט צו טהון, און קיינער וועט מיך פון דעם וועג ניט אראָפּפיהרען... מען וואַרפט מיר פאָר, פאַר וואָס איך שרייב אין דייטשע בלעטער. יאָ, אמת איך שרייב טאַקי אין דייטשע בלעטער און וועל אויך ווייטער שרייבען, איך קען דאָך ניט שרייבען אין טשעכישע בלעטער, וועלכע פערשפּרייטען וועגען מיר די שענדליכסטע ליגנערייען שוין אזוי פיעל יאָהר. ווען איך וואָלט געקענט חינעזיש וואָלט איך אפילו אין חינעזישע בלעטער געשריבען און מלחמה געהאַלטען פאַרן אמת וואָס אונזערע בלינדע צייטונגען ווילען דערשטיקען. קורץ, איך לאָז מיך פון קיינעם ניט דערשרעקען און האָב פאַר ליגענס און פוסטע קולות קיין שום מורא ניט, דער אמת איז מיין פעסטונג!“

דער מוטה פון דעם עדלען פּראָפעסאָר דערמאַנט אונז דעם העלד עמיל זאָלא אין דעם דרייפוס-פּראָצעס.

— דער „פּאָליטישער פאָלקספעראיין אין וויען האָט דינסטאַג, דעם צווייטען טאָג חנוכה, געמאַכט א פערזאַמלונג לכבוד דעם בעריהמטען געלעהרטען און פילאָזאָף משה לאַצארוס, וואָס אין יענעם טאָג איז געוואָרען פונפציג יאָהר, צייט ער האָט בעקומען דעם טיטעל „דאָקטאָר“. דער פאָרזיצענדער פון פעראיין, דאָקטאָר פיאלא, האָט געהאַלטען א שענע רעדע און אויסגעוויזען די גרויסקייט פון לאַצארוס, די טהייערקייט פון זיינע ספרים, זיין זעלטענע ליעבשאַפט צו יודען אד"ג. נאָכדעם האָט ער פאָרגעלעזען א בריעף פון לאַצארוס, אין וועלכען דער גרויסער יוד און געלעהרטע שרייבט: „יעצט איז ביי אונז ניט קיין צייט, צו מאַכען פרעהליכע יום-טובים, אבער אלע פעראיינינגונגען זענען יעצט גוט: חן אין פרעהליכען מוטה, הן ערנסט צו ארבייטען וכדומה, יעדע אסיפה איז יעצט נייטהיג און ניצליך. די וואָס בעדאַרפען געהן אין מלחמה און מיר אַלע בעדאַרפען דאס — זאָלען זיך צונויפקומען, פיהלען אז ביי זיי איז אחדות, אייניגקייט, זיי זאָלען איינער דעם אנדערן שטאַרקען און צוגעבען מיטה, פעסטקייט; זאַמלען ענערגיע, און בפּ־ט שטאַרקען אין הארצען די האָפנונג, אז סוף כל סוף וועט קומען דער נצחון — דער נצחון וואָס איז דעם בייגעקומענעם נאָך טייערער ווי דעם בייקומער — דער נצחון פון ג ע ר ע כ ט י ג ק י י ט.

„ווען איך זאָל זיין ביי אייך, וואָלט איך אייך דארויף געוויזען, אז מיר יודען טראַגען די העכסטע אידעען, עדלסטע געדאַנקען און ווייל מען בעפאַלט אינז דערפאַר, ברויכען מיר צו דעם אונגעהייערע כחות, נייע, רייכע, געבענשטע כחות. דארום הויב איך אויף מיינע הענט און רוף צו אייך, ברידער און שוועסטער: נאָט זאָל אייך בענשען! — גאָט זאָל בענשען אייער כח צו האַלטען מלחמה און מנצח זיין!“

*

רוסלאַנד. שיער נ י ט א ב ל ו ט-ב ל ב ו ל. מיט צוויי יאָהר צוריק איז אין פ ע ר ע י א ס ל א ו ו (וולאַדימירסקע גיב.) פערפאַלען געוואָרען א קריסטליך קינד פון 4 יאָהר אין דער צייט ווען עס האָט געשפּאַציערט מיט דער דינסט. די דינסט איז באַלד געלאָפען צו די אומגליקליכע עלטערען און האָט דערצעהלט אז ווען זי האָט מיט דעם קינד שפּאַציערט האָט זי זיך בעגעגענט מיט א מיידעל פון א יאָהר 17, איוואַנאָווא. וועלכע האָט איהר פאָרגעלעגט אריינגעהן אין הויז וואו זי וועט בעקומען א בעסערע שטעל, זי האָט איבערגעלאָזט דאָס קינד מיט איוואַנאַווא'ן און איז אוועקגעגאַנגען. ווען זי איז צוריקגעקומען האָט זי ניט געפונען דאָס קינד און ניט דאָס מיידעל. די עלטערען האָבען באַלד מודיע געוועזען דער פּאָליציי, וועלכע האָט אין גיכסטען ארעסטירט איוואַנאָווא'ן, ביי וועלכער מען האָט געפונען קינדערשע קליידער.

אזוי ווי די געשיכטע איז פאָרגעקומען אין פּסח צייט איז איוואַנאָווא איינגעפאַלען צו זאָגען אז יודען האָבען ביי איהר אָפּגעקויפט דאָס קינד און האָבען עס געקוילעט, אום דאָס בלוט צו בענוצען אויף פּסח. פיעל יודען פון פערעיאַסלאַוו און פון ארום דעם געגענד האָט מען געפיהרט אין תפיסה אז איוואַנאָווא זאָל זיי דערקענען. אויף איין יודען האָט זי אָנגעוויזען, נאר באַלד האָט זיך ארויסגעשטעלט אז דער יוד איז אין דער צייט אין פערעיאַסלאַוו ניט געוועזען. נאָכהער ווען זי האָט אָנגעוויזען דעם אָרט וואו די יודען האָבען געקוילעט דאָס קינד, האָט מען עס ווירקליך געפונען אָבער אָהן א שום סימן פון בלוט. ווי עס האָט אויסגעוויזען האָט מען דאָס קינד דערשטיקט און דערצו איז דער קערפּער געוועזען נאַקעט. דאָ האָט מען זיך איבערצייגט אז די קינדערשע קליידער וואָס מען האָט ביי איהר געפונען זענען געוועזען די זעלבע וואָס דאָס קינד האָט געטראָגען.

צוויי יאָהר האָט געדויערט דער פּראָצעס און ענדליך האָט זיך איוואַנאָווא געמוזט מודה זיין אז זי זעלבסט האָט דעם פערברעכען געטהון. פריהר האָט זי אוועקגעפיהרט דאָס קינד אין וואַלד, זי האָט געברויכט צוויי רובל אויף צו פאָהרען קיין מאָסקווי צו איהר געליעבטען, איז איהר איינגעפאַלען אראָבצורייסען פון קינד די קליידער, כדי זיי צו פאַרקויפען און פאַר דאָס געלד וועט זי פאָהרען קיין מאָסקווי. אין וואַלד איז פאָרגעקומען די שרעקליכע סצענע: איוואַנאָווא האָט אראָבגעריסען די קליידער און איז ענטלאָפען; נאר דאָס אומגליקליכע דערשראָקענע קינד האָט אָנגעהויבען שרייען און מיט א געוויין נאָכגעלאָפען איהר רויבערין. דאן האָט איוואַנאָווא פון זיך אראָבגענומען איהר גארטעל, ארויפגעוואָרפען אויף דעם קינדס האלז און עס דערשטיקט.

דער סוד איז פאָרגעקומען ביי פערמאַכטע טהירען, מען האָט איוואַנאָווא פערמשפט אויף 8 יאָהר תפיסה.

— סענאַטס-ערקלעהרונג. — אין מאַיקאָפּ (קובאַנסקע אבלאַסט) האָט מען פערמאַכט די שול וועלכע האָט עקסיסטירט נאָך פון 1857, ווייל לויט דעם נייעם געזעץ פון 1890 ברויכט יעדע שול האָבען איין ערלויבניש פון אינערן-מיניסטער. די מאַיקאָפּער יודישע געמיינדע האָט זיך געווענדעט צום סענאַט וועלכער האָט ערקלערט: אז נור די שולען וואָס מען וויל איינפיהרען נאָך דער צייט ווען עס איז ארויס דאָס נייע געזעץ ברויכען האָבען ערלויבנישען. אָבער וועלען דרינגען אז מען ברויכט פערמאַכען אלע שולען וואָס עקסיסטירען פון פריהער דערפאַר וואָס זיי האָבען ניט קיין ערלויבניש, איז ניט ריכטיג. על כן גרינדונג אויף אזא פראַגע וואָס איז אויך פאָרגעקומען אין סענאַט דעם 30 טען

סענטיאבער 1894. האט דער סענאט יעצט בעפעהלט: די בעשטימונג פון קובאנער קרייזפ־רוואלטונג אַז מען זאל אין מאַיקאָפּ פערמאכען די שול, זאָל מען סקאַסיערען. דער בעפעהל איז ארויס דעם 31 טען אוגוסט 1899. —

— דען 29 טען אָקטאָבער 1899 האט דער סענאַט ערקלערט אַז אין די דערפער, וואָס די אדמיניסטראציע געהערט צו איין סטאראָסטע, מעגען די יודען וועלכע וואהנען שוין דאָרט זיך איבערציהען פון איין דאָרף אין אנדערען און וערען דער ביי ניט אָן זייערע רעכטע ווייטער צו וואהנען —

— אידיש-רוסישע צייטונג צוויי מאָל וועכענטליך. די צייטונג „חראניק וואסחאָד" וואָס ערשיינט שוין 18 יאָהר וועכענטליך, האָט יעצט אָנגעהויבען ארויסגעהן צווייםאל אין וואָך און מיט א נייעם נאָמען, אַנשטאָט „חראניקא וואָסחאָד" וועט זי זיך רופען „וואָסחאד".

— א נייע צייטונג. אין פעטערסבורג האט פון 21 טען נאָיועמבער אָנגעהויבען ערשיינען א נייע רוסישע צייטונג פיר יודישע אינטערעסען מיט דעם נאָמען „בודושנאַסט" („צוקונפט"). מיר האבען בעקומען דעם ערשטען נומער אין וועלכען עס געפונען זיך ארטיקלען פון ד"ר ל. קאצענעלזאָהן, פראָפעסאָר ד. חוואָלסאָן, ש. פרוג, ס. סטאַניסלאַיוסקע און נאָך אַנדערע.

מיר ווינשען אונזער נייעם ברודער גליק אין זיין צוקונפט. —

— רעדאקטער פון „השלח" אין א"י. די „הצפירה" בריינגט, אַז דער בעוואוסטער העברעאישער שריפטשטעלער ה. א. גינזבורג („אחד העם") איז געקומען קיין יפו.

— דער סענאט האָט ערקלערט אַז די יודען וואָס האָבען געוואָהנט אין די דערפער פאַר דעם 3 טען מאי 1-82 און מען האט זיי אָהן א גרונד ארויסגעשיקט האָבען ראָס רעכט זיך צוריק בעזעצען אין דאָרף און עס הייסט ניט, זיך איבערצוציגען פון איין אָרט אויף דעם אַנדערן, ווייל לויט דעם געזעץ, ווען מען טהוט עס מיט דעם אייגענעם ווילען, ווערט מען אָן דאָס רעכט צו וואָהנען אין דאָרף.

*

דייטשלאנד

דייטשלאנד — אין בערלינער ראַטהויז האָבען זיך פאָרט אריינגעחאפט צוויי אנטיסעמיטען. אין די וואהלען פון 27 נאוועמבר איז דער אנטיסעמיט אולריך געוועהלט געוואָרען מיט 1925 שטימען, בשעת זיין געגנער פון דער סאָציאליסטישער פארטיי האָט מעהר ניט געהאט ווי 1099 שטימען. דאס מערקווירדיגסטע איז, וואָס דער אנטיסעמיט איז אויסגעקליבען געוואָרען מיט הילף פון די ליבעראַלען, וועלכע מאכען זיך כלומר'שט פאר יודישע גוטע-פריינד ווען זיי בעדארפען יודישע הילף...

— דעם 25 נאוועמבער האָט די שרייבערין יענני הירש אין בערלין געפייערט איהר 70-יעהריגען געבורטסטאג און האָט געהאט זעהר גרויס כבוד פון פערשידענע זייטען. די קייזערין פרידריך האָט איהר געשיקט א דאנק-בריף מיט איהר אייגענער האנד געשריבען, און א זילבערנע מעדאיל מיט איהר בילד. אַ קאָמיטעט פון פרויען, צו וועלכען עס געהערען פערשידענע פרויענגעזעלשאפטען אין בערלין און אויך די ארויסגעבער פון איהרע ביכער, האָבען געבראכט אַ שען געהאָלטען דאנק-בריף מיט א קונציגען ספרים-שאַנק, אין וועלכען עס געפינען זיך אלע איהרע ביכער אין פראכטפאָלען באנד, און חוץ דעם נאָך א גרויסע סומע געלט, כדי די שרייבערין זאָל קענען פאָהרען אין איטאליע און זיצען דאָרט. די „געזעלשאפט פון אלע דייטשע פרויען" האָט געשיקט פון לייפציג א גרויס לאָרבערקראנץ מיט א לויב-בריעף. דעם גאנצען טאָג זענען אָנגעקומען בלומען, בריעף, גראטולאציעס און פרעזענטער אויף איהר נאמען. דען 30 טען נאוועמבער איז געוועזען אין קייזערליכען הויף א באל לכבוד דער שרייבערין.

— דער אנטיסעמיטישער שרייבער וואלד, וועלכער האָט געמאכט פערשידענע שווינדלערייען אין האמבורג, איז פון דער דרעזדענער פאָליציע איבערגעגעבען געוואָרען דעם בערלינער געפענגנים. — דאָס איז דער סוף פון די אלע וואָס זאָגען אז יודען זענען שווינדלער און בעטריגער!

— די רעגירונג האָט ערלויבט דער געזעלשאפט פון יודישע לעהרער אין דייטשלאנד, גרינדען א קאסע צו שטיצען אלטע לעהרער און העלפען די אלמנות מיט יתומים פון לעהרער. די קאסע עפענט זיך פון 1 יאנואר קינפטיגעס יאָהר.

— די שטאָדט אלט-סטרעליץ האט געוויזען גרויס כבוד דעם אנדענקען פון דעם בעריהמטען דייטשען שפראכקענער און שפראכפאָרשער, פראָפעסאָר דניאל זאַנדערס (א יוד), וועלכער איז פאר צוויי יאהרען געשטאָרבען. אויף דעם הויז וואו זאנדערס האָט געלעבט האָט די שטאָדט ארויפגעזעצט א טאפעל צום אנדענקען. אויף דער טאפעל איז אויסגעקריצט: „דאָ אין דעם הויז האָט געוואָהנט פון יאָהר 1852 ביז זיין טוירט 11-טען מערץ 1867 דער פראָפעסאָר דאָקטאָר דניאל זאנדערס. איהר בכבורין בירגער -- די שטאדט סטרעליץ". דער בירגערמייסטער האט געהאלטען א רעדע, אין וועלכער ער האָט אויסגעוויזען, ווי די שטאָדט מעג שטאָלצירען מיט אזא בעריהמטען מאן, וואָס איז געוועזען דערי גרעסטער פון אלע דייטשע שפראך-פאָרשער. מאסען חברות פון געבילדעטע קריסטען האָבען געשיקט דעפיטאציעס מיט פאָנען, און די צערעמאָניע מיט די לידער מיט דעם גרויס כבוד האבען געמאכט אויף אלעמען אַ זעלטענעם איינדרוק.

— אויף דער שווארצער ברעט פון אוניווערזיטעט אין ברעסלוי האָט דער „פעראיין פון יודישע סטודענטען" אויסגעהאנגען א אויפרוף צו אלע זייערע חברים, זיי זאָלען שטאָלצירען מיט דעם נאָמען „יוד". „אויב מיר ווילען געווינען אכטונג (כבוד) ביי אנדערע, מוזען מיר אָנהויבען זיך אליין צו אכטען" — אזוי לאָזט זיך אויס דער אויפרוף.

*

פראנקרייך

פראנקרייך. — אין אלזשיר האָט מען ארעסטירט צוויי אנטיסעמיטען און דעם צאַל-בעאמטען באָרי, דערפאר וואָס זיי האָבען אריבערגעגנבה'ט טרפה סחורות איבער דער גרענעץ, און בעגזלט ראדורך די קאסע פון דער רעגירונג אויף מעהר פון א מיליאָן פראנק!

*

ענגלאנד

ענגלאנד. די דעפוטירטע פון די יודישע קהילות האָבען דען 19 נאוועמבער געמאכט א אסיפה, צו בעראטען זיך וועגען כלל-זאכען. מען האָט אויך גערעדט וועגען די פרעמדע יודען וואָס קומען צו וואנדרעווען אין ענגלאנד. שוין פיעל מאָל האָבען די ענגלישע בעלי-מלאכות געמאכט קולות, וואָס מען לאָזט אזוי פריי קומען מאסען יודען, וועלכע קאָנקורירען מיט די געבירטיגע ארבייטער; אין פארלאמענט איז שוין אויך געווען עטליכע מאל די רעדע וועגען דעם, און ווייל ס'איז צו האָפען, אז באלד וועט ווייטער אָנהויבען די קאָכעריי וועגען יודישע איינוואנדערער, על כן האָט די אספה בעשלאָסען זאמלען סטאטיסטישע ידיעות. אפדרוקען דאָס און צוטהיילען צווישען א"ע דעפוטאטען פון פארלאמענט, כדי צו בעווייזען, אז די יודישע עמיגראנטען ברענגען נאָר נוצען דעם לאנד. — ווייטער האָט מען אין דער אסיפה פאָרגעלעזען דעם דאנק-בריף, וואָס די ענגלישע יודען שיקען דער רעגירונג, דערפאר וואָס איהר קאָנזול אין טעגעראן (די הויפט שטאָדט פון פערסיען) האָט זיך אָנגענומען פאר די געפלאָגטע יודען אין פרס.

— דער „אקציאָנס-קאָמיטעט" פון די „חובבי ציון" אין לאנדאן האָט געמאכט א פערזאמלונג אין ה' י. פראג איז געווען דער פאָרזיצענדער. די קאָלאָניזאציאָנס-קאָמיסיע האָט מודיע געווען, אז פון דער קאָלאָניע „בני יהודה" אין פאלעסטינא זענען אָנגעקומען זעהר גוטע ידיעות, און מען בעדארף זאמלען געלט, די קאָלאָניסטען אין גאנצען איינאָרדנען אויף זייער ערד.

*

בולגאריען

בולגאריען. — דער אנטיסעמיטיזם הויבט זיך אָן דאָ צו פערשפרייטען. אן דער שפיץ פון די שונאים שטעהט די צייטונג „אָטסעף" אין סאָפיא (די הויפט-שטאָדט פון בולגאריען), וועלכע פאָדערט גאנץ איינפאך, מען זאָל ארויסטרייבען אלע יודען פון דעם פירסטענטום, און אויב די רעגירונג איז צו שוואך, ארויסצוזיאָגען מיט אמאָל אלע יודען, מוז מען זעהן יודען אזוי פערביטערן דאָס לעבען אז זיי זאָלען אליין ארויסו·אנדערווען; מען בעדארף אויפהערען קויפען ביי יודען, ניט געבען זיי פערדינען וכדומה. — דארויף בעמערקען די טערקישע צייטונגען, אז אזא מיטעל איז ווי א צווייִשנייריגעס שווערד, וועלכעס וועט בולגאריען שארפער טרעפען ווי די ארויסגעטריבענע אדער געדריקטע יודען. דער קריזיס אין בולגאריען וועט זיך פערגרעסערן, ווייל א גרויסער טהייל קאפיטאל און האנדעל איז אין יודישע הענט, פאר טירקיי קען ניר ארויסקומען א טובה פון דעם בולגארישען אנטיסעמיטיזם, ווייל זי וועט די בולגארישע יודען אריינגעהמען צו זיך מיט אפענע הענט. אין אמת האָבען זיך שוין טאקע מעהר פון 200 פאמיליעס געווענדט צו דער טירקישער רעגירונג מיט א ביטע, זיי ווייזען א ניאָרט זיך צו בעזעצען, און די רעגירונג וועט געוויס זייער בקשה גערן ערפילען.

פאָריגע וואך איז געגאנגען א יודישע דעפוטאציע פון סאָפיא צו דעם אינערען מיניסטער ראדאסלאוואוו, זיך בעקלאגען פאר איהם אויף דער אנטיסעמיטישער צייטונג, וואס רייצט דעם פאלק אויף יודען דורך פערשידענע בלבולים און גיפטיגע בעשולדיגונגען. דער מיניסטער האט גאנץ רוהיג אויסגעהערט די רייד פון דער דעפוטאציע און געענטפערט, אז ער קען גאר נישט ענע צייטונג; ער וועט יעצט חוקר ודורש זיין, און אויב ס'איז ריכטיג, אז זי איז אזוי שעדליך, וועט ער איהר אנטהון א צאמעל אויפ'ן מויל, זי זאל ניט זיין אזוי ווילד. ווייטער האט דער מיניסטער געזאגט, אז איהם זענען בעקאנט די העצערייען פון אנטיסעמיטישען קלוב, און ער האט שוין געגעבען א בעפעהל דעם פאליציי-דירעקטאר, איינהאלטען די שעדליכע אגיטאציע. אם ענדע האט דער מיניסטער געזאגט דער דעפוטאציע, זי זאל פארזיכערן אלע יידען אין לאנד אז די בולגארישע רעגירונג וועט זיי צו יעדער צייט שיצען ווי געהעריג, כדי זיי זאלען קענען רוהיג לעבען אין בולגאריען.

אלגעמיינע וועלט־נייעס.

עסטרייך. אין לעמבערג איז געשטארבען פראנץ סמאלקא, וועלכער איז געוועזען פרעזעס פון עסטרייכישען פארלאמענט. 90 יאהר איז סמאלקא אלט געוועזען. די נאכריכט וועגען זיין טויט איז אנגעקומען אין פארלאמענט, ווען דער טשעכישער דעפוטאט סילעני האט געהאלטען אין מיטען רעדען. ער האט באלד איבערגעריסען זיין רעדע, און דער פרעזעס האט געמאכט זעהר א ווארימע „הזכרת-נשמה" דעם פערשטארבענעם, און נאכדעם האט מען לכבוד דעם מת געשלאסען די זיצונג.

— גראף קלאווי, פרעזעס פון מיניסטעריום, האט פערשפראכען די טשעכישע דעפוטאטען, אז ער וועט זיך סטארען ביים קייזער פראנץ יאזעף,

מוחל זיין די שולד פון אלע וואס זענען פעראורטהיילט געווארען פאר די עקס-צעסען געגען יודען אין מעהרען...

— אין דער שפאר-קאסע אין וויעליטשקא (גאליציען) האבען די בעאמטע פון דער שפאר-קאסע בערויבט און בעגנבה'ט די קאסע אויף 300,000 פלארין.

רוסלאנד. א געזעלשאפט פון קאפיטאליסטען האט דערלאנגט א ביטע צום פינאנץ-מיניסטער, געבען איהר א קאנצעסיע גראבען א קאנאל צווישען דעם אזאווישען און דעם שווארצען ים. די ארבייט פון דעם גרויסען קאנאל וועט קאסטען ביז 600 מיליאן רובעל.

— דאס האלאנדישע קאמיטעט, וואס איז געגרינדעט געווארען אין פעטערבורג צו שטיצען די בורען אין טראנסוואל, האט ביז יעצט שוין צונויפ-געקליבען נדבות איבער זיבציג טויזענד רובעל. דער קאמיטעט שיקט אויפ'ן קריגס-פלאטץ א לאזארעט פאר עטליכע-און-פערציג מענשען, עטליכע דאקטוירים פעלדשער, בארימהערציגע שוועסטער, קליידער, העמדער וכדומה.

— די געזעלשאפט פון „רויטען קרייץ" האט פארגעלעגט איהר הילף די ענגלענדער און די בורען אין דער מלחמה. זי וויל שיקען אין טראנסוואל דאקטוירים און מיטלען צו העלפען די פערוואונדעטע זע נער. ענגלאנד האט זיך שען בעדאנקט און געענטפערט, אז זי אליין איז אים שטאנד צו העלפען איהרע פערוואונדעטע זעלנער; די בורען האבען די הילף אנגענומען. די טעג ווערט אלזא ארויסגעשיקט א גאנצער לאזארעט אין טראנסוואל.

פראנקרייך. פיקאר האט געשריבען א אפענעם בריעף צום פרעזעס פון מיניסטעריום וואלדעק-רוסא און פערלאנגט מען זאל מאכען א סוף מיט זיין פראצעס. שוין א יאהר האט איהם דער פאריזער מיליטערישער גובערנאטאר אנגעקלאגט, אז ער האט געמאכט פאלשקייטען און זיך בענוצט מיט זיי, און אויך ארויסגעגעבען א פרעמדען מענשען (דעם אדוואקאט לעבלוי) סודות וועגען שפיאנען. דאס קאסאציאנס-געריכט האט פון איהם אראפגענומען דעם בלבול פון פאלשקייט, אבער עד היום שוועבט איבער איהם די בעשולדיגונג פון ארויס-געגעבען סודות. פיקאר פערלאנגט דארום, די לאגע זאל א ענדע נעהמען; ער פערלאנגט, מען זאל איהם שטעלען פאר א ריכטער, ער זאל קענען ארויסווייזען זיין אונשולד. ער וויל ניט קיין אמנעסטיע (מחילה), ער וויל ניט קיין שום שענקען און פערצייהען, ער פאדערט נאר דעם אמת.

די דריי מענשען וואס האבען קעגען פיקאר עדות געזאגט, זענען געוועזן גענעראל גאנז, אנרי און גריבלען. אנרי האט זיך א מעשה אנגעטהין; אבער גאנז און גריבלען לעבען נאך און טראגען זייער אמט ווי פריהער. ביז יעצט האט מען נאך זיי גיט אויסגעפארשט, וועלכע ראלע האבען זיי געשפיעלט אין אנרייס פעלשונגען און אויפרייסען פיקארס בריף כדי איהם קענען רודפ'ן. דארום פערלאנגט פיקאר, מען זאל די צוויי לייט אויספארשען, אום עס זאל זיך קלאר ארויסווייזען וואס פאר א ווערט האט זייער עדות קעגען איהם.

— קאפיטאן יונק, איינער פון די בעאמטע אין פראנצעזישען גענע-ראלשטאב, וועלכער איז געוועזן פון דרייפוס'ם נעגנער, האט מען אפגעזאגט פון זיין שטעלע און איהם טראנספארטירט קיין מאדאגאסקאר.

— דער קריגס-מיניסטער האט אויסגעארבייט א פראיעקט, צו איבער-מאכען דעם געזעץ-בוך פון מיליטערישע עבירות. לויט דעם נייעם פראיעקט וועלען אלע געוועהנליכע עבירות, וואס וועלען געשעהן אין מיליטער בשעת ס'איז ניט קריג-צייט פארגעלעגט ווערען פאר בירגערליכע ריכטער און ניט פאר מיליטערישע. דאס קאסאציאנס-געריכט וועט האבען די מאכט סקאסירען דעם פסק פון די מיליטער-ריכטער. ווען ס'איז שלום-צייט וועט מען מעגען „פערלייכטערן די שולד", אויב ס'וועלען זיין אורזאכען צו דעם. די זיצינגען פון מיליטער-געריכט וועלען זיין אונטער פערשלאסענע טהירען.

— אין פארלאמענט איז פארגעלעגט געווארען, מען זאל מוחל זיין אלע וואס זענען געוועזן פערבונדען מיט דרייפוסעס פראצעס, דאדורך איז אויך בטל געווארען זאלא'ס פראצעס, וועלכער האט געזאלט זיין דען 23 נאוועמבער.

— דער סענאט, וועלכער איז יעצט געווארען דאס העכסטע געריכטס-הויז אין פראנקרייך, צו משפט'ן דערולעד'ן מיט זיינע חברים וואס האבען גע-וואלט אומווארפען די רעפובליק, וועט ענדיגען דעם פראצעס ניט פריהער ווי אים מאנאט יאנואר קינפטיגעם יאהר.

— דער פראנצעזישער אינזשעניר בערליע האט פארגעשטעלט א פראיעקט פין א טונעל צווישען אייראפא און אפריקא, אונטער'ן גיבראלטאר'ער פאס פין ים. דער טונעל בעדארף קאסטען ביז 123 מיליאן פראנק.

— אין פארלאמענט איז פארגעלעגט געווארען א געזעץ, מען זאל אפ-שאפען דעם מאוס'ן מנהג, אומברענגען עפענטליך די פערברעכער אין מערדער. אין דער הינזיכט שטעהט שוין יאפאניען העכער פון פראנקרייך. אין יאפאניען ווערט אין גאנצען אפגעשאפט די טוידט-שטראף.

— קאנגרעס קעגען טאבאק-רויכערן. קינפטיגעס יאהר, ווען ס'וועט זיין אין פאריז די וועלט-אויסשטעלונג, וועט זיך דארט צונויפזאמלען א קאנג עס קעגען רויכערן טאבאק. די גרינדערין פון דעם קאנגרעס איז א פראנ-צויזישע געזעלשאפט, וואס פיהרט שוין לאנג א מלחמה מיט'ן רויכערן, וועלכעס שאדעט זעהר צום געזונד, בפרט פאר יונגע מענשען. פאר'ן קאנגרעס וועלען געלעגט ווערען הונדערט מיט זעקס פראגען: וועגען דערג נעשיכטע פונ'ם טאבאק, וועגען די קראנקהייטען וואס דער טאבאק ברענגט, וויפיעל ווירקט דער טאבאק צו פערגרעסערן די עבירות ביי מענשען, ווי אזוי זאל מען אפגעוואהנען די מענשען פון רויכערן, א. ז. וו.

שפאניען. — לויט די לעצטע ידיעות איז אין בארצעלאנע ווידער אונרוהיג. דאס פאלק בונטעוועט זיך געגען דער רעגירונג און וויל ניט צאהלען קיין פאדאטקעס. איבערהויפט איז יעצט שפאניען אין זעהר א קריטישער לאגע נאך איהר מפלה אין דער מלחמה מיט אמעריקא. נאר מיט די לעצטע כחות האלט די רעגירונג אין, עס זאל ניט אויסברעכען א רעוואלוציע אין גאנצען לאנד.

פארטוגאל. דער דאקטאר פעסטאנא איז געשטארבען אויף דער דזשומא, אין דער סטאנציע ביי'ם דארף אלפעדרינא, ניט ווייט פין דער שפאנישע גרענעץ איז איינער קראנק געווארען אויף דזשומא. די פארטוגיזישע רעגירונג האט בעפאהלען, די גאנצע סטאנציע ארומרענגלען מיט מיליטער, קיי-נער זאל אהין ניט קומען, און די פאליציע בענוצט זיך מיט אלע ענערגישע מיטלען, רייניגען און ארויסרוימען די פעסט.

דון יצחק אברבנאל.

II.

דון יצחק אברבנאל איז געבארען געווארען אין ליסאבאן (ה' קצ"ז 1437), די הויפטשטאדט פון פארטוגאל. זיין יחוס געגרייכט ביז דוד המלך.

זיין פאטער יהודה און דער זיידע שמואל זענען געוועזן בעריהמט אין שפאניען, נאר צוליעב די גרויסע רדיפות האבען זיי זיך געמוזט בעז-זעטצען אין פארטוגאל.

די גאנצע משפחה אברבנאל פון דור דורות איז געוועזן בעוואוסט מיט איהר עדעלקייט און איהר בילדונג סיי אין יודישער תורה, סיי אין אנדערע חכמות און צדקה האט זיך ניט אויסגעלאזט פון זייער הויז.

אין פארטוגאל האט דאמאלס געקיניגט אלפאנס דער פינפטער און יודען האבען זיך אין זיין צייט זעהר גוט געהאט.

זיי זענען געוועזן געאכטעט, גלייך ווי אלע איבריגע איינוואהנער, געהאט דאס רעכט צו וואהנען אומעטום פראנק און פריי, פאהרען אויף אויסגעפוצטע עזלען גלייך מיט אלעמען. זיי האבען געהאט אייגענע שופטים. די רבנים האבען געקענט א דעה זאגען, און די העברעאישע שפראך איז געוועזן אזוי אנגענומען, אז אפילו ווען די רבנים האבען בעדארפט אנקומען צו דער מלוכה האבען זיי געשריבען לשון-קודש.

דון יצחק האט זיך נאך אין דער יוגענד אויסגעצייכענט מיט זיין פערשטאנד און גוטע פעהיגקייטען. ער איז געוועזן א שטארקער מתמיד, און מיט חשק געלערנט תורה. אין די יונגע יאהרען האט ער שוין אויפ-געשריבען א גרויסען ספר מיט דעם נאמען: „עטרת-זקנים". 25 בויגען האט ער פערשריבען צו דערקלערען די פרשה: „הנה אנכי שולח מלאך לפניך". זיין התמדה איז אבער געוועזן אזוי גרויס, אז ער האט זיך נאך דערמיט ניט בעגנוגענט און אין הקדמה בעקלאגט ער זיך, אז צוליעב די גרויסע געשעפטען קען ער ניט, ווי געהעריג זיך בעשעפטיגען מיט דער תורה. „איך בין ליידער פערטריבען פון לערנען, טרייב מיך ארום הין און הער, אמאל דא, אמאל דארטען, אלץ אנצושטאפען דעם גוף".

נאך דעם ספר האט ער זיך גענומען צו שרייבען אנ'אויספיהרלי-כען באור אויף „דברים" און ער האט איהם ארומגעשיקט צו אלע גרויסע רבנים, זיי זאלען זאגען זייער מיינונג איבער דעם. אין דער הקדמה צו דעם באור, וואס איז געדרוקט געווארען אין מונופולי (ה' רנ"ו — 1494) שרייבט דון יצחק אזוי:

„מיט צוואנציג יאהר צוריק, אלס כ'האב געוואהנט אין ליסאבאן,
„די הויפטשטאט פון פארטוגאל, וואס גרענצט זיך מיט שפאניען, האט
„מיי' הארץ געגלוסט צו שטעלען איינִיגע פראגען אויף דעם חומש „דברים".
„וואס הייסט „משנה-לתורה". כ'האב עס צושיקט צו אלע לומדים, וואס
„זיצען און לערנען, גרויסע קענערס און ראשי-ישיבות, זיי זאלען מיר
„פערענטפערען מיינע שאלות. יעדער למדן האט מיר געענטפערט א תשובה
„לויט ווי ער פערשטעהט, יעדערער נאך זיין גאנג, נאך זיין נוסח, מיר
„זענען אבער די תשובות ניט געפעלען געווארען און דעמאלט האב איך
„צו מיר אליין געזאגט:

„ס'איז געקומען די צייט זיך צו נעהמען צו דער ארבייט און טיעף
„אריין צוקלערען אין דעם באור פון דער משנה, ווייל ביז יעצט איז

״עס נאך ווייניג בעארבייט, ניט דערזאָגט און ניט דערקלערט פון די אַלטע
״און פון די נייע מְפָרְשִׁים״. און כ׳האָב מיך פעסט גענומען צו דער אר־
״בייט, וועלכע איך האָב מְקַדֵּשׁ געווען דעם גרעסטען פון די נביאים,
״דעם געטליכען.מאן מֹשֶׁה־רַבֵּנוּ״.

די אַרבייט האָט זיך אָבער געמוזט פערציהען, ווייל ווי דער קעניג אלפאָנס דער פינפטער איז געוואָהר געוואָרען פון דון יצחק׳ס חכמות, האָט ער איהם צוגענומען צו זיך און געגעבען אַ גרויסע שטעל אין קעניג־ליכען הויף.

אויסער אַבּרבּנאל, זענען דאַמאלס שוין געווען דאָרטען צוויי גרויסע יודען, די זיהן פון דעם בעריהמטען גביר דָוִד אִבְּן־יַחְיָא נִיגְרוֹ.

דון יצחק איז אין אַ קורצער צייט געוואָרען פינאַנץ־מיניסטער און קָרוֹב לַמַלְכוּת.

זיין עהרליכער, עדלער כאַראַקטער האָט איהם געשאַפט פיעל גוטע פריינד און צווישען זיי אַזעלכע גרויסע לייט ווי דער הערצאָג פערנאַנדאָ דע בראַגאַנצאַ, וואָס האָט פערמאָגט 50 שטעדט, דערפער אָהן אַ צאָהל און איז געווען אים שטאַנד אוועקצושטעלען אייגענע מיליטער 10 טויזענד פוס־געהער און דריי טויזענד רייטער. בעזאָנדערס איז צו איהם געווען זעהר צוגעבונדען דער גרויסער געלעהרטער יאָהאַן סעצירא. דון יצחק אַליין איז געווען דאַמאלס צופרידען פון זיין לאַגע און שילדערט עס אָב מיט אַזעלכע ווערטער:

״גליקליך האָב איך פערבראַכט עטליכע יאָהר אין מיין הויז, וואָס
״איך האָב געירשה׳ט פון מיין פאָטער אין ליסאַבאָן. גאָט האָט מיך גע־
״בענשט מיט כָּבוֹד און מיט עֲשִׁירוּת. כ׳האָב מיר אויסגעבויט אַ פּאַלאַץ,
״אין וועלכען ס׳האָבען זיך פערזאַמעלט געלעהרטע און קלוגע מענשען.
״מיך האָט מען ליעב געהאַט אין קעניגליכען הויף, פון דעם בעריהמטען
״און גערעכטיגען קעניג אלפאָנז, וואָס אין זיין צייט האָבען אונזערע יודען
״געהאַט אַלע פרייהייט און וואָהלטאָג.

״איך האָב איהם געדיענט עהרליך, און ער האָט זיך אין גאַנצען
״פערלאָזען אויף מיך. אַזוי לאַנג ווי ער האָט נור געלעבט האָט ער די
״קלענסטע זאַך ניט געטהון אָהן מיין וויסען.״

דון יצחק׳ן זענען אָנגעגאַנגען ניט נור די שפּאַנישע, נאָר אַלע יודען אין דער גאַנצער וועלט זענען געווען זיינע ברידער. זיין גוט האַרץ האָט ניט געפרעגט פון וואַנען דער נויטבעדירפטיגער קומט, נאָר ווי ווייט מעג־ליך געהאָלפען, געשטיצט.

אַז דער קעניג אלפאָנס האָט נאָך אַלאַנגער מִלְחָמָה איינגענומען אין אַפריקאַ די שטאָדט ארצילאַ און פון דאָרטען געבראַכט עטליכע הונ־דערט יודישע געפאַנגענע, וועלכע מע האָט געזאָלט פערקויפען פאַר קנעכט, און אַבּרבּנאל איז דערפון געוואָהר געוואָרען, האָט ער ניט גע־רוהט טאָג ווי נאַכט ביז ער האָט די אַפריקאַנער יודען בעפרייט פון קנעכטשאַפט.

ער האָט געמאַכט אַ גרויסע אֲסֵיפָה, און צוזאַמען מיט נאָך עטליכע גבירים האָבען זיי צונויפגענומען אַזוי פיעל געלד, אַז זיי זענען געווען אים שטאַנד די אויסגעלייזטע יודען צו בעקליידען און צו בעזאָרגען, זיי זאָלען האָבען פון וואַנען צו לעבען.

דאָס האָט געדויערט אַ לאַנגע צייט ביז די פרעמדע האָבען זיך אויסגעלערנט שפּאַניש און בעקאַנט געוואָרען מיט דעם פלאַץ. אַבּרבּנאל איז ניט מיעד געוואָרען זיי צו שטיצען די גאַנצע צייט.

גלייך נאָך דער געשיכטע האָט דער קעניג אלפאָנס געשיקט שלוּחים אַנצוזאָגען דעם פּאַפּסט סיקסט דעם פיערטען, אַז ער האָט מְנַצֵחַ געווען די אַפריקאַנער. צווישען די שלוחים איז אויך געווען דער געלעהרטער יאָהאַן סיצערא, און אַבּרבּנאל האָט בענוצט די געלעגענהייט צו בעטען זיין גוטען פריינד ער זאָל דאָרט ביי דעם פּאַפּסט רעדען גוטס וועגען יודען.

אויסערדעם האָט ער געשריבען צו זיין פריינד ר׳ יחיאל פון פיזאַ, וואָס האָט געוואָהנט אין איטאַליען ער זאָל לְמַעַן־הַשֵׁם גוט אויפנעהמען די פּורטוגיעזישע שלוּחים, מיט גרויס כָּבוֹד און פּאַראַד, כְּדֵי זיי זאָלען זעהען אַז די יודען זענען דאַנקבאַר אַלע קריסטען, וואָס בעהאַנדלען גוט זייערע ברידער. אַלס מתנה האָט ער געשיקט זיין פריינד ר׳ יחיאל׳ן דעם ספר „עטרת זקנים״ און דעם אָנהויב פון דעם בּאוּר צו משנה־תּוֹרה, וואָס איז נאָך דעמאָלט ניט געווען געענדיגט.

אין דעם בריעף וואָס אַבּרבּנאל האָט געשריבען צו ר׳ יחיאל׳ן בעט ער אויך, ער זאָל איהם מודיע זיין, אויב דער פּאַפּסט איז גוט צו יודען, און אויב ביי איהם אָדער ביי זיינע קאַרדינאַלען זענען פאַראַן יודישע דאָקטורים.

פון דעם זעהען מיר, ווי ווייט דון יצחק אַבּרבּנאל האָט געזאָרגט פאַר זיינע אָרעמע ברידער פון דער גאַנצער וועלט.

III.

אַזוי האָט געלעבט גליקליך דון יצחק אַבּרבּנאל מיט זיין גוטער און פרומער פרוי, וועלכע האָט איהם געבאָרען דריי געראָטענע זיהן: יהודה־לעאָן, יצחק און שמואל.

איהם איז אָבער ניט בעשערט געווען לאַנג צו לעבען רוהיג. דער גוטער קעניג אלפאָנס איז געשטאָרבען און די מלוכה איז אַריבער צו זיין זוהן, יאָהאַן דעם צווייטען, וועלכער איז געווען פּונקט דער הֵפֶךְ פון פאָטער.

אַ שלעכטער פון נאַטור האָט ער נאָך געוואָלט צונעהמען די קרוין ביים פאָטער׳ס לעבען, נאָר דאָס האָט איהם ניט געלונגען.

ער האָט געוואָלט איינשלינגען די גאַנצע וועלט, און ווי יעדער שלעכטער מענש האָט ער ארום זיך געזעהען בלויז שׂוֹנאִים. איבערהויפּט האָט ער געוואָלט אויסראָטען די גרויסע רייכע מאַגנאַטען, וואָס שטאַמען אַרויס פון קעניגליכע מִשְׁפָּחוֹת.

דעם ערשטען אום־חן האָט ער געוואָרפען אויף דעם הערצאָג פערנאַנדאָ דע בראַגאַנצאַ און זיינע ברידער. דאָס איז אויך געווען פון קִנְאָה־שִׂנְאָה, ווייל דאָס פאָלק האָט זיי ליעב געהאַט.

אין די אויגען האָט ער מיט זיי געלעבט ווי אַם בעסטען, נאָר שטילערהייט האָט ער אונטערגעשטעלט מענשען, וואָס האָבען עדוּת גע־זאָגט אַז דער הערצאָג צוזאַמען מיט דער שפּאַנישער מֶמְשָׁלָה, ווילען ביי איהם צונעהמען די מלוכה, און דער הערצאָג איז געוואָרען אַרעסטירט ווי אַ מוֹרֵד בְּמַלְכוּת.

יאָהאַן דער צווייטער האָט באַלד אַרויסגעגעבען אויף דעם הער־צאָג אַ טויט־פּסק און צוגענומען אַלע זיינע און די ברידערס עשירות.

דער קעניג אָבער האָט זיך ניט בעגנוגענט מיט זייער טויט אַליין, ער האָט געוואָלט אויסראָטען אפילו זייערע גוטע פריינד, און דער ער־שטער גורל איז געפאַלען אויף דון יצחק אַבּרבּנאל.

די יודישע שׂוֹנאִים האָבען נאָך צוגעהאָלפען אויפצוהעצען דעם קעניג אויף דעם יודען.

ער האָט אַרויסגעגעבען אַ געהיימען בעפעהל אויף אַבּרבּנאל׳ס טויט.

אַ שליח איז געקומען רופען אַבּרבּנאל׳ן צום קעניג, דער אונשול־דיגער דון יצחק האָט ניט פערשטאַנען אויף די אויבער־הַמְצָאָה, און איז איילינג געגאַנגען, לויט בעפעהל.

אויפ׳ן וועג אָבער געהענדיג צום קעניג האָט ער געטראָפען אַ גוטען פריינד פון די הויף־לייט וועלכער האָט איהם מְגַלֶה־סוֹד געווען אַז ער שטעהט יעצט אין אַ גרויסער סַכָּנָה. דערביי האָט ער איהם געגעבען אַ עֵצָה ער זאָל תֵּיכֶף, אָט אַזוי ווי ער שטעהט און געהט, ענטלויפען פון ליסאַבאָן.

אַבּרבּנאל האָט בעדאַנקט דעם גוטען פריינד און האָט איהם גע־בעטען ער זאָל אויפפּאַסען דערווייל אויף זיין ווייב און קינדער.

איהם איז זעהר שווער געווען זיך ניט צו זעגענען מיט די הויז־געזינד; ער האָט אָבער אויך געוויסט אַז נור ענטלויפענדיג קען ער זיך און זיי ראַטעווען. ווען ער בלייבט אָבער דאָ זענען זיי אַלע פערפאַלען.

גוטע פריינד האָבען איהם אין ערגיץ ניט געפעהלט, זיין נאָמען איז געווען אומעטום בעקאַנט. יעדערער בעזונדער האָט איהם געשטיצט מיט פערד און עזלען און אויף אַזאַ אַרט איז ער גליקליך אַריבער די גרעניץ, ביז ער איז געקומען אין טאָלעדאָ, די הויפּטשטאָדט פון קאַסטיליען.

פון דאָרטען האָט ער געשריבען אַ בריעף צום קעניג יאָהאַן, אין וועלכעם ער ווייזט איהם אויף מיט קלאָרע רְאָיוֹת, אַז ער איז אונשול־

דיג, אז ער איז איהם אזוי געטריי ווי דעם פאטער זיינעם, אז דאס מוז זיין אין גאנצען א פאלשער בלבול פון א שלעכטען שונא. צום סוף שרייבט ער אויך, אז נאך זיין מיינונג איז דער הערצאג דע בראגאנצע אויך ניט שולדיג, ווייל ער קען זיין עהרליכען כאראקטער ניט פון היינט.

דער קעניג יאהאן איז אבער געווען הארט ווי א שטיין. אז זיינע נאכגעשיקטע רייטער האבען ניט געקענט דעריאגען דעם אברבנאל, האט ער ארויסגעגעבען א שטרענגען בעפעהל, מע זאל צונעהמען אברבנאל'ס און זיין זוהנ'ס יהודה־לעאנס פערמעגען און עס קאנפיסצירט פאר דער ממשלה.

נאך לאנגע בקשות האט ער ערשט קוים ערלויבט, אברבנאל'ס פאמיליע זאל ארויספאהרען פון פארטוגאל.

(פארטזעצונג קומט). מ. פרייד.

תכריכים.

ערצעהלונג.

פון מ. ספעקטאר.

(פארטזעצונג)

און ר' אברהם בער'ן האט מען ווידער אומעטום געלויבט און כבוד אפגעגעבען. זיין "האנדעלס הויז" פון זיינע נייע געשעפטען איז בעוואוסט געווארען צווישען די פיינסטע סוחרים אין אנדערע שטעדט פאר איין ערענטליך הויז, מיט וועלכען מען מעג האנדלען אפילו פון דער ווייטענס, אונטער די אוינען.

און ר' אברהם בער האט נעהאט כבוד אין פרעמדע שטעדט אויך.

ר' אברהם בער האט אין זיין לעבען יעדען מנצח געווען און אלע האבען איהם נעתקנאט, געבוקט און געקניעט זיך פאר איהם, נאר איין מענש האט איהם פערביטער'ט זיין גאנץ לעבען, איין מענש האט ער ניט געקענט מנצח זיין.

ניט דער פערשטארבענער שותף חיים — אן א טויטען דערמאנט מען זיך נור א מאל, נאר א לעבעדיגען מענש וועלכען ער זעהט יעדען טאג, איין לעבעדיגער עדות, איין אייבינער שפיגעל אין וועלכען ער האט ניט ווילענדיג, ביי זיין גרויס רייכטום און גרויסקייט, געזעהן טאג טעגליך אלע זיינע א מאלינע פערברעכען און אלע זיינע מיטלען דורך וועלכע ער האט געמאכט זיין רייכטום און זיין כבוד. דעם מענש האט מען גע־רופען זיינוויל זעלדעס. —

* * *

זיינוויל זעלדעס איז געווען כמעט אין איינע יאהרען מיט ר' אברהם בער'ן. פון איין שטאדט געבוירען, ביי איינינע מלמדים צוזאמען געלערנט און עד היום פלעגען זיי זיך זאגען איינער דעם אנדערען "דו".

אלס יונגעל, אלס בחור און אלס יונגערמאן איז זיינוויל שטענדיג געשטאנען העכער פון זיינע חברים, ער האט מעהר געקענט, מעהר גע־וואוסט, מעהר פערשטאנען פון זיי, אלע האבען איהם פון קינדווייז אן געשעצט און געליעבט און ער האט יעדען געצאהלט מיט דעמזעלבען, און בכלל איז ער פון נאטור געווען א גוטער, און ווער עס האט נור געוואלט דער איז איהם געקראכען אויפ'ן קאפ.

איין אויסנאהמע זענען געווען די חברים, וועלכע פלעגען איהם שטענדיג חנפה'נען און ליגען זאגען, פון אזוינע פלעגט ער ניט האלטען און זיך ווינציג מיט זיי פארגעהן. איינער פון אזוינע חברים איז אויך געוועזען א מאל דער יעצטיגער ר' אברהם בער.

ווען זיינוויל איז אויך געווארען אנ'איידעם אין דערזעלבער שטאדט ווי ער, פלעגען זיי זיך נור בעגעגענען אין בית־המדרש ביים דאווענען.

ווען אברהם בער האט פערמאגט עטליכע טויזענד רובל און האט אנגעהויבען אין בית־המדרש ביי די עליות דינגען פאר זיך "ששי", פלעגט איהם זיינוויל אפט אויסדינגען, האטש ער האט ניט געהאט א סך געלד און עס איז איהם געווען שווער צו קאנקורירען, נאר ער האט שוין געהאט איין חברה וואס פלעגען [illegible] אויך מאל מען אברהם בער האט זיך געוואלט [illegible] אין איינע [illegible] האט ער [illegible] אלע [illegible] און [illegible] ווען ער האט [illegible]

געוואלט, דאן האט זיינוויל מיט זיין חברה דאס צווייטע מאל אויסגע־דונגען "ששי" ביי ר' אברהם בער'ן און מען האט צו "ששי" אויפגערופען דעם טרעגער ביינישען וואס א גאנצע וואך איז ער ביי טאג א טרעגער, ביי נאכט א וועכטער ביי די קלייטען און פרייטאג א שמייסער אין באד.

שפעטער מיט יאהרען ווען אברהם בער איז נאך רייכער געווארען האט זיך איהם פערגלוסט ווערען גבאי אין בית־המדרש, זיינווילס חברה זענען שוין לאנג איבערגעגאנגען צום גביר'ס צד, ווייל זיי זענען געווארען זיינע בעלי־חובות. זיינוויל איז געבליבען אליין, פון דעסטוועגען ביים קלויבען די גבאים האט ער א קלאפ געגעבען אין טיש און מיט א קול אנגעהויבען שרייען:

— עס וועט זיין א גרויסער בזיון פאר דער וועלט ווען מיר וועלען אויסקלויבען א גבאי א וואכערניק, וואס איז רייך געווארען פון יודיש בלוט.

זיינע ווערטער האבען פון דעסטוועגען מעהר געווירקט ווי אברהם בער'ס געלד מיט די וועטשערעס וואס ער האט געמאכט פאר זיינע אויס־קלויבער און א גבאי האט מען אויסגעקליבען איין אנדערען.

דעסטנלייכען מיט א פאר יאהר שפעטער ווען אברהם בער'ן האט זיך ווידער פערגלוסט ווערען דער ערשטער גבאי אין בקור־חולים איז ווייטער זיינוויל אריין צווישען עולם אוג געשריגען ניט מיט זיין קול:

— איהר ווילט קלויבען א גבאי, זעהט וועמען מען קלויבט אין אנדערע שטעדט, א פעקילמאכער וואס האנדעלט מיט טרפה'נע סחורה האט נאך קיין שטאדט ניט געמאכט פאר א גבאי.

און דער ארומער זיינוויל האט ווידער אויסגעפיהרט נעגען דעם רייכען אברהם בער'ן.

נאר וואס ווייטער איז אברהם בער רייכער געווארען און זיינוויל זעלדעס ארומער, ער איז מיעד געווארען זיך ראנגלען מיט דעם שטאר־קען גביר און זיך אויפגעהערט מישען אין שטאדט זאכען און דאן האט אברהם בער אלע בכבוד'ינע ערטער זיך אליין גענומען. נאכהער פלעגט איהם די שטאדט דעם גאנצען כבוד זעלבסט אונטערטראגען און געשעצט זיך פאר גליקליך אז דער גביר האט דעם כבוד צוגענומען.

זיינוויל זעלדעס איז כמעט אלע זיינע יאהרען געווען א קרעמער פון פערשידענע סחורות. ער האט געהאט גוטע און שלעכטע יאהרען; אין די גוטע צייטען האט ער זיין טאכטער חתונה געמאכט פון דער ווייט, און אין די שלעכטע צייטען זענען זיינע איבריגע קינדער צוזייעט און צו־שפרייט געווארען איבער דער וועלט. ער מיט זיין אלטיטשקע זענען ווידער געבליבען ביי זייער קלייטעל נאר שוין מיט ווינציגער סחורה. כל־זמן זיין אלטיטשקע האט געלעבט האט דאס קלייטעל ווי עס איז אויך גאך געלעבט, נאר ווען זיין אלטיטשקע איז געשטארבען איז דאס קלייטעל אויך געשטארבען.

געבליבען איז ער נור ביי זיין קליין שטיבעל מיט שטרוי נעדעקט, וואס איז געשטאנען אין אנהויב גאס ניט ווייט פון שטאדט־טהויער. אויף דער זעלבער גאס האט אויך געוואנט אברהם בער אין זיין רייך הויז מיט דעם גרויסען גארטען.

א פאר מאל איז זיינווילס שטיבעל אפגעברענט געווארען, האט מען עס איבערגעדעקט מיט אלטע טשערעפעס. פון דער צייט אן האט דאס שטיבעל אנגעהויבען קרעכצען און זיך אין איין זייט אביסעל איינ־געבויגען פון דעם שווערען דאך. פון דעסטוועגען גיט איהם דאס קרעכ־צענדיגע שטיבעל צום לעבען אויף די עלטערע יאהרען און ער ברויכט ניט אנקומען צו יענעם. "די צווייטע זייט" פערדינגט ער, און בעקומט פינף רובל א חודש פון וועלכע ער לעבט און איז צופריעדען.

איבערהויפט האט ער זיך אויף דער עלטער געפיהלט גליקליך, ווען ווינטער ביי דער ווארעמער הרובע אדער זומער פארנאכט זיצענדיג אין דרויסען אויף דער פריזבע ביי זיין שטיבעל און זיך טראכטען, דער־מאנענדיג זיך אין זיינע פערגאנגענע יאהרען. ער געדענקט עס ווי היינט, עס איז געווען א זומער טאג, [illegible] האט שטארק [illegible] ער איז [illegible] שטאנען פאר דער קלייט, זיין ווייב איז דארט געזעסען און [illegible] מעלט, קיין קונים איז ניט געווען [illegible] איז יעצט געשטא־[illegible] ען אויף דער זייט פון זיין קלייט און עס איז דארט ניט אזוי שטארק

הייס געווען. אַט איז פאַרבייגעגאַנגען הירשעל בעקער, טרויריג, מיט אַ פּנים שוואַרץ ווי די ערד.

— וואָס איז מיט דיר? — האָט איהם זיינוויל געפרעגט.

— עס איז שלעכט, עס איז ניט דאָ פון וואַנען צו לעבען, ווען איך וואָלט פערמאָגען מיינע איינענע צעהן רובל וואָלט איך געווען אַ גליקליכער אויף מיין גאַנץ לעבען און וואָלט מיר געהאַט מיין פּרנסה מיט ווייב און קינדער.

— מיט צעהן רובל אויף דעם גאַנצען לעבען! ווי אַזוי קר ענט מען אַ אייביגען גליק פאַר צעהן רובל? — האָט זיינוויל געפרעגט.

— פערשטעהסט איהר מיך, אַט וועל איך אייך דערצעהלען, איך בין אַ בעקער און מיין ווייב זיצט מיט ברויט אין מאַרק, ווען איך ברויך באַקען גערה איך צווישען די קלייטען באָרגען צוויי זעקליך מעהל און מען גיט מיר דאָס ערגסטע, דאָס ביטערסטע מעהל און מען בערעכענט מיר טייער. וואָס זאָל איך טהון? איך דאַנק גאָט אַז מען באָרגט מיר. פון ביטער מעהל באַקט זיך אויס ביטער ברויט, אָפּט בלייבט פון מאַרק מעהר ווי אַ האַלב ניט פערקויפט און אָפּט מאָל ברענגט מען אָפּ דאָס ברויט צוריק און מען וואַרפט עס מיין ווייב אין פּנים און מיין ווייב וואַרפט עס מיר אין קאָפּ אַריין שרייענדיג אויף מיר, ווי גלייך איך בין שולדיג וואָס דאָס מעהל איז ביטער.

— ווען איך פערמאָג אָבער איינענע צעהן רובל, —האָט דער בעקער ווייטער געזאָגט — גערה איך מיר אַרום ווי אַ סוֹחר צווישען אַלע מעהל הענדלער, אַלע רופען און בעטען מיך און איך פאַר מיינע צעהן רובל קלויב מיר אויס די בעסטע, פרישסטע צוויי זעקליך מעהל און דינג אויס ביליגער. פון גוט מעהל באַקט זיך אויס שפּאַרעוודיג און גוט גע־שמאַק ברויט וועלכעס מען פערצוקערט עס אויף דעם מאַרק אין גאַנצען, דאָס פערדיענסט פערלעבט מען און מיט דעם קרן, דאָס הייסט: מיט די צעהן רובל געהט מען ווייטער אַרום ווי אַ סוֹחר צווישען די מעהלהענ־דלער און מען באַקט ווייטער געשמאַק שפּאַרעוודיג ברויט און מען איז זיך מפרנס מיט ווייב און קינדער.

— וואַרט אויס, האָט זיינוויל געענטפערט דעם בעקער און שטיל אויף די שפּיץ פינגער איז ער אַריין אין קלייט, ער זאָל זיין ווייב ניט אויפוועקען פון דרימעל; שטיל האָט ער אַרויס גערוקט דאָס טיש־קע־סטיל און אַרויסגענומען צעהן רובל — דאָס לעזונג פון אַ גאַנצער וואָך און אָוועקגעגעבען דעם בעקער מיט שטילע ווערטער און מיט אַ פאַר־שעמט פּנים.

— נעם, גערה גיך אָוועק... מיין ווייב זאָל זיך ניט אויפהאַפּען... זאָג קיינעם ניט אויס פון דער גנבה...

דער בעקער איז אָוועק, זיינווילס ווייב האָט זיך אויפגעהאַפּט דערזעהענדיג דאָס אָפענע קעסטיל און אָנגעהויבען שרייען אַז אין קלייט איז נור וואָס אַ גנב געווען און צוגעגנבט דאָס גאַנצע וואָך לעזונג, זי האָט נור איין דרימעל געטהון...

און פיעל, פיעל אַזוינע שטילע גנבות ביי זיין ווייב האָט זיינוויל געטהון אין זיין לעבען און עד־היום ווייסט קיינער ניט אויסער נור די פאַר וועלכע ער האָט געגנבט.

אָפּט מאָל פלעגט ער זיך מיט זיי באַגעגנען אין גאָס אָהן ווער־טער, נאָר מיט פרעהליכע דאַנקבאַרע געזיכטער, זיינוולען פלעגט וואַרעם ווערען אין האַרצען און ליכטיג אין די אויגען.

און דערמאָנענדיג זיך יעצט אַזוי אָן זיינע אַ מאָליגע יאָהרען פלעגט ער אויף דער עלטער זיך פיהלען פאַר דעם גליקליכסטען אויף דער וועלט, נאָר ווען ער פלעגט ניט געזונד ווערען איז איהם אויפגעקו־מען איין געדאַנק וואָס האָט איהם געמאַכט טרויריג.

אַ יוד אַז ער לעבט אָפּ זיינע יאָהרען דאַרף ער עפּיס איבערלאָזען אויף עוֹלמית, פלעגט זיינוויל טרויריג זאָגען. — איך האָב ניט וואָס אי־בערצולאָזען... — מיין שטיבעל? וויפיעל איז דאָס ווערט? עס וועט ניט קלעקען צו באַצאָהלען דעם „טשינץ" וואָס קומט אַזוי פיעל יאָהרען דעם פריץ פון שטעדטיל.

(פאָרטזעטצונג קומט.)

בילדער אויס דעם יודישען לעבען.

פון י. ל. פרץ.

ג) קלאָיז־געשיכטען.

(ענדע)

2) ביי טאָג.

א זומער־מאָרגען...

מיט געשריי און געוויין, געלעכטער און געזאַנג רייסט זיך דאָס יונג־וואָרג אויס די קליינע הייזליך אַרויס... נאַקעט, האַלב נאַקעט, מיט און אָהן שטיקליך ברויט אין די הענד — לויפט עס צום קלאָיז!

מען שפּיעלט זיך...

און שפּיעלען זיך הייסט קאָפּיערען די עלטערע וועלט.

אלס החתן־כלה פאָהרט מען אויף שטעקענס שפּאַציערען, קישט מען זיך אין די ווינקעליך, שענקט מען זיך מתנות.

איז ווענינ, דערלענט מען נאָך אַ שערבעלע, נאָך אַ שטיקעל לאָז פון אַ גרין אָדער אַ בלוי־געוועזענער פלאַש, אָדער אַ שטיקעל לעדער... אניט — געהט דער שדוך אָפּ, האָט מען אַ דין־תּורה, צאָהלט מען קנס...

אָלס מאַן און ווייב, קריגט מען זיך, שעלט מען זיך און מען שרייט... און אַז מען ווערד מיעד, לאָזט מען דעם רעשט אויס צו די קינדער, צו די אָרומע קינדער פון האַלץ און שמאַטעס...

זיי זענען „ממזרים"... ווילען נישט לערנען, גישט פרום זיין, נישט טהון די הענד אין קאַלטען וואַסער אַריין, נור פרעסען וויל עס און זויפען, און עס האָט אַ קישקע אָהן אַ דנא!

פאַר גרויס צרות מאַכט מען זיך „שטעלען"; פערשעלט מען די קוֹניס'ס ביינער. צו דער סחוֹרה — ווי אַ גאָט אין הימעל — לענט מען צו, און צאָהלען מוז מען פאַטענט, שטעל־געלד, מלמד געלד, דירה געלד, היינט קינדער חתונה־מאַכען... און זיי דינגען זיך נאָך, די נשמה ציהען זיי אַרויס!

דערנאָך געהט אַ לויה... אַ קאָץ איז געפּגר'ט, צי מען האָט אַ טויט מיידעל געפונען...

אין מיט'ן קומט דער בעלפער. . . .

אין מיטען טאָג פערנעמען דעם קלאָיז עטליכע יונגע ווייבליך קעסט־קינדער... ביים שענעם וועטער זעצען זיי זיך אויס אין די ווייסע יאַקליך, קאָליערטע טיכליך און פאַר בּוּשה מיט אַ האַנד־אַרבייט אויף דער שויס, און מען פערברענגט אַ גוטע שעה...

פריהר געהט עס צו שטיל.

איינע רייטעלט זיך און פערציילט, ווי גוט זי ווערט בעהאַנדעלט, די צווייטע „האָט נאָך זייט זי לעבט אַזאַ מאַן ניט געזעהן!" די דריטע שווייגט און פלאַמט, זי מוז זיין די גליקליכסטע... טהייל מאָל שלינגט דאָך איינע אַראָפּ אַ טרער נאָך אַ טרער — מען האָט איהר געזוים אַיין אַלטען מלמד געגעבען...

דערנאָך ווערד רעדאַקטירט די שטאָדט צייטונג, די מויל־אַרבייט, וואָס צופליהט זיך פייל פון בויגען אין אַלע שטיבען, אין אַלע הייזער אַריין, און קומט דערנאָך צוריק צום קלאָיז פערגרעסערט און פערשע־נערט, ניט צום דערקענען...

עלטערע מענשען זאָגען, אַז פון קלאָיז וועט קיין גוטס ניט אַרויס קומען...

פאַר־נאַכט געהן שוין די יונגע ווייבליך, אויסגעפוצט אין די נאָך פרישע חתונה קליידער אונטער דער שטאָדט, אויפ'ן שאָסעע, ביי דעם ראַנד פון קליינעם וועלדיל, פון וועלכען אונזער קלאָיז קומט אַרויס. אין וועלדיל זיך „אַריינלאָזען" איז קיין שטייגער ניט; עס וואָלט שוין צופיעל „דייטשעריש" אָדער „פריציש" געווען... די שענע בריינדיל פלעגט שפּאַ־צירען אין וואַלד, האָט זי זיך אַ מאָל אויסשפּאַצירט, אויף אַלע שוֹנאים

געזאגט! — א רחמנות אויפ'ן אלטען פאטער, אויפ'ן געוועזענעם לאנד־שדכן, ער שעמט זיך פאר דער ליכטיגער שיין!

דעם קלאץ פערנעמען דערווייל עטליכע אלטע ווייבער, וואס האפען זיך ארויס אויף א רגע אביסעל לופט צו שעפען, א ביסעל נחת צו האפען און אפרעדען זיך פון הארץ...

און, אז מען האט שוין איבערגעשיט דאס גאנצע שטעדטיל, רעדט מען פון „וואס א מאל איז געווען און היינט איז ניט דא"...

א מאל זענען געווען געטרייע מענער און היינט — פאר די הינד ארויס צוווארפען! איינס ביי איינס טרפה ווי חזיר; עס געהט זיי קיין וואהר ווארט ניט פון מויל... נאך דער חתונה איז „קעטשעלע־מעטשעלע", ביי איין טיש עסט מען, פון איין שיסעל — וואס עלטער, ווערד מען קעלטער, און — גאר ניט!

פערצייטענס פלעגט א יודענע האלטען א איהר איניקיל ביי'ם פארטוך און איהר אייגענס ביי דער ברוסט; היינט נאכ'ן דריטען, העכסטענס נאכ'ן פערטען מאל—קראנק, דארף מען שוין דאקטוירים און— דא רוימט מען זיך איין עטליכע סודות און מען שפייט אויף אלע זייטען...

דעריבער שטראפט טאקי דער בורא עולם... ער וועט זיין גוטס נישט ווארפען אין דער בלאטע אריין. פרנסה נישט דא, קליינע קינדער געהען אויס ווי די ליכט, פאר זעלנער נעמט מען... און קהל, און רב שווייגען! — —

אפילו די זון איז שוין אויך נישט דאס, וואס אמאל! פארצייטען פלעגט מען פון פסח ביז סכות געהן אין איין העמד... עס רעדט זיך נור אזוי, בעשפינט און בענייט איז מען געווען, און די ספאדניצעס מיט די זילבערנע און גאלדענע פליסען זענען א סך שענער געווען, ווי די היינטיגע מאדעס... נאר ווארים איז געווען, אמחיה! ווער האט געוואוסט פון הוסטען, פון שווערען אטהעם, פון א ציטערניש אין די ביינער?

די זון געהט אונטער; די ווייבער צולויפען זיך; מען דארף וויערטשערע קאכען. פאר די „געטרייע" מענער דאס פנים פערפלאמען...

עס פלאמט אויף איין פענסטער נאכ'ן צווייטען, א שויבען־טהיר נאך א שויבען־טהיר. מיט רויטע אויגען קוקען די הייזליך אין גאס אריין, און ביים קלאץ זיצען שוין מענער נאך מנחה־ומעריב.

מען רעדט פון פאליטיק, פון פרנסה, פון יודישען מזל...

איינער ציהט זיך אויס אויף דער ווארימער ערד, שפארט אן דעם קאפ אויפ'ן ווייכען פוילען האלץ און קוקט אין הימעל אריין מיט צער, מיט נחת, מיט גערעד—ווי איינער, ווי אמאל און—דרימעלט אזוי איין.—

פלוצלינג ווערט א געשרייעריי פון טהיר און פענסטער, ווייבערישע קולות רופען: חיים, יוסל, ראובן!

אנדערע מיט א קללה: דיין נאמען זאל אהיים קומען! די קארטאפעל ווערען קאליע!

און ערשט גאר שפעט, אז דאס שטעדטיל שלאפט איין, ריקט זיך ארויס פון נידריגסטען הייזיל ר' שמעריל, דער געוועזענער לאנד־שדכן...

פערציג יאהר איז ער ארומגעלאפען זוכען חתנים און כלות, ביז ער האט די פיס פערלוירען; קוים ער שלעפט זיי נאך...

א האלבע נעגענד האט ער חתונה געמאכט, נאר אן זיין אייגענער טאכטער האט ער פערגעסען... אין גרויען צאפ אריין פערגעסען... נייגצעהן יאהר דערלעבט!

ער זעצט זיך און בעהאלט דעם אלטען גרויען קאפ אין די ציטערדיגע הענד... נדן האט ער איהר געקליבען; נישט געגעסען, נישט געטרונקען, צו פיס מיילען גאנצע געגאנגען... אלץ געקליבען און געקליבען!

אזא חרפה, אזא שאנד!

ער הייבט די אויגען אויף צום הימעל.

האטש גוט, וואס זיין רחל האט עס נישט דערלעבט!

— גאט! ווייגט אין איהם דאס הארץ — זאל זי נאך תשובה טהון... אוועק וועל איך מיט איהר... איך וועל איהר א נייען נדן צו זאמען מאכען... מיט די קראנקע פיס וועל איך פון טהיר צו טהיר אויף כנסת־כלה געהן... און חתונה מאכען, לייטיש חתונה מאכען!

— גאט, שיק א שטראהל פון דיין ליכט אין איהר הארץ אריין! א הארץ האט זי דאך א גוטס געדאט, א גוט הארץ... א שטילע איז זי, א גוטע געווען... א הארציגע!...

— מעשה־שטן, מעשה־שטן! — קלאגט דער אלטער אין דער שטילער נאכט אריין...

און — אז ער געהט אויך אוועק, דאמאלס פערציילט מיר דער קלאץ זיינע מעשה'ליך.

3) נאך האלבער נאכט.

דאפעלט דיק ווערד דער קלאץ; ער גיעסט מיט זיין שאטען צו זאמען.

א גרויע טיעפע שטילקייט וויעגט זיך איבער'ן טויטען מארק.

דאס שטעדטיל שלאפט; טהיר און טהויער געשלאסען.

זעלטען רוישט דורך דער לופט א פלעדערמויז; איין אונגליקליכע פלעדערמויז אין א שטעדטיל, וואו די ווייבער האבען קיין האר ניט. פון ערגיץ איין אונטערגאס בלעקט פון צייט צו צייט א קעלביל, גלייך עס וואלט זיך געקלאגט אויפ'ן לעבען, וואס עס איז צו קורץ און ווערט נאך פאר דער צייט איבערגעריסען מיט געוואלט. פון צייט צו צייט לאזט זיך הערען א הונד פון דער קריסטליכער פארשטאדט, וואס קען די לבנה נישט ליידען; וואס ריהרט זי זיך אין דער שטילער נאכט? — — —

ווייטער איז שטיל. די ארומע קליינע וועלט האט קוים איינגעוויעגט איהרע קליינע — ווען אויך גענוג טיעפע — שמערצען, האפנונגען און פערלאנגונגען, ווי אויך איהר קליינעם יצר־הרע...

שטיל און טרויריג ליגט דער קלאץ אין מיטען מארק; שטיל און טרויריג שווימט איבער איהם אין הימעל א פוילע געלע לבנה.

וואס ביסט דו לבנה אזוי געל? וואס איז אזוי קרענקליך דיין פנים? פון דיר שניידט מען דאך קיין צאהן־שטעכער, קיין עדות צו נעגעל, קיין קיהנדליך? צי האסט דו מיטלייד מיט'ן יודישען קעלביל פון אונטערגאס? צי שרעקט דיך דער הונד פון קריסטליכער פארשטאדט?

און פיליכט ביזט דו גאר אונזערע ארומע מענשען מקנא, ווייל ווי עס איז האבען מיר א נאכט צום שלאפען?

קראנקע לבנה — ניט אלע שלאפען.

דא און דארט שפארט זיך ארויס אביסעל ליכט דורך א שפארע פון א לאדען; ארום מאנכע ציטערן דינשטראהליגע, רויטליך־בלויע מיגן־דוד'ס...

דא איז זיך א שניידער, צי א שוסטער. און אפשר א טליתים־וועבער, זיך ביי דער ארבייט פערזעסען. איין ארומע נייטארען פינזעלט מיט די רויטע אויגען און נעהט, און שטעפט...

דארט שטעהט אויף א דערשראקענע מוטער צום קראנקען קינד...

ערגיץ אנדערש אין א ווינקעלע, ביי א גראשענדיג חלב'ן ליכטיל, צעהלט אויס א בעטלער זיין צוזאמענגעמאכט פערמעגען.

אינ'ם גרויסען, ווייסען הויז ליגט א קראנקע; זרח שענקער'ס ווייב. געה בערעכען א וועלט: א יונג ווייביל, איין אלטער מאן; געהט ער ארום א געזונדער און זי ליגט איבער אנאנד! זי שטארבט אוועק! עס ברענט א קאגאניק, עס זיצט א חברה־מאן... זרח געהט הין און צוריק פערטראכט און רייסט זיך איינציגע האר פון דער ווייסער בארד:

ער האט זי באלד ניט געוואלט! וואס האט איהם געטויגט אזא בלאסע, אזא ווייסע... מען האט זי איהם איינגערעדט; איינגערעדט האט מען זי איהם... ער האט יענע געוואלט און יענער אויף צו להכעיס האט ער חתונה געהאט...

עס לייכט זיך אויך ביים דין אין פענסטער. ער זיצט נאך אודאי און לערנט און אפשר קלערט ער וועגען א הספד; זרח איז א גביר און א יוד א למדן; אשת חבר כחבר...

אוי — וואו עס איז פינסטער שלאפען אויך ניט אלע...

געגענאיבער דעם גרויסען ווייסען הויז שטעהט איין איינגעפאלענע, פערפינסטערטע שטוב, מיט אויסגעביסענע ווענד. די לעדען העגגען קרום

אראפּ און פערמאכען שוין לאנג ניט די פענסטער. אין שטוב, ביי דער בלאסער שיין פון דער לבנה ציטערן ווי בלוטיגע פלעקען די קישען אהן ציכליך אויף צוויי שטענדיג־פּצענדע בעטען...

איין אלטער איינגעשרומפּענער ווייבער־קאפּ מיט אויסגעלאשענע אויגען הייבט זיך אויף און רופט צום צווייטען בעט:

— טויבע, הערסט?

עס קומט פון צווייטען בעט קיין ענפער, עס הערט זיך פון דארט קיין אטהעם ניט, די אלטע לאזט זיך דאך ניט נארען, זי וויס, אז טויבע שלאפט ניט, אז זי קען ניט שלאפען... עס לאזט זי ניט שלאפען!...

— טויבע! רופט די אלטע הארטער.

— וואס ווילסט דו, מאמע? — הערט זיך פון צווייטען בעט איין אבגעריסען קול אנגעזאפּט מיט טרערען — וועסט מיר די קינדער וועקען!

די אלטע שווייגט א רגע. אין דער שטילקייט הערט זי, ווי טויבע דרעהט זיך איבער אין בעט און פערגראבט דאס פּנים אינ׳ם קישען.

— הערסט, טויבע! — מאכט די אלטע נאך א ווײלע — דיין מאנ׳דיל וועט היינט מארגען אוועק... ער האט שוין דעם טלית־זאק פערפּאקט... איין עגונה וויל ער דיך לאזען, איין עגונה! ער האט דען יהדות? ער האט דען א יודיש הארץ?... ער וועט דיר קיין גט ניט לאזען!

פון צווייטען בעט הערט זיך א פערשטיקט געוויין.

די אלטע מרוטשיט פאר זיך!

— טאטע־מאמע ניט געפאלנט... געפּוצטע שטיוועליך געוואלט... זרח — א שמאליך־גרוב — נישט! געפּוצטע שטיוועליך! דעם טאטען אין קבר אר״ין נעפיהרט... גאט שווייגט ניט, גאט צאהלט... רבונו־של־עולם...

טויבע שפּרינגט ארויס, ווי אונטערגעשאסען, פון בעט, האפּט אויף זיך א קלייד מיט א שאל און לויפט ארויס פון שטוב.

און יענע שטארבט — מרוטשיט ווייטער די אלטע און לעגט דעם ציטעריגען קאפּ צוריק אויפ׳ן רויטליך־שווארצען קישען — וואלט ער איהר א גט געלאזט, וואלט נאך צוריק זווג געוועזען...

טויבע זעצט זיך אויפ׳ן קלאץ, די בארפיסע פיס צופליסען זיך אינ׳ם זאמד, און די גרויע שאל מיט׳ן גרויען קלייד אין דער גרויער לבנה נאכט... עס זעהט זיך נור איהר בלאסער פּנים און די ברענענדיגע אויגען וואס קענען זיך ניט אפּרייסען פון גרויסען, ווייסען הויז; פון דעם ציטעריגען ליכט, וואס רייסט זיך ארויס דורך דער שפּארע פון די גרינע לאדען...

— שטארבען — טראכט טויבע — איז נאך גאר ניט!

נאר זי דערשרעקט זיך פאר איהרע אייגענע ווערטער; זי זאל עס נור ניט האבען ארויסגעזאגט אין א בייזער שעה!

— לעב, לעב מירעלע! שעפּציעט זי מיט ציטערינע ליפּען. זאל דיר גאט דיין לעבען בענייען... הונדערט און צוואנציג יאהר זאלסט דו לעבען...

דאס געבעט רייסט זיך אב פון זיך אליין. און טרויעריג־פינסטערע געדאנקען בעהערשען זי. נאך ביי טאג האט זי געהערט, אז דער דאקטאר האט אפּגעטרעטען פון מירעל׳ס בעט; אז אלע מבינים האבען אוועק־געמאכט מיט דער האנד...

„איין גאט קען העלפען" האט מען געזאגט, און טויבעס הארץ ציטערט, צי וויל ניט גאט אויספיהרען זיינס... צי איז זי מיט זרח׳ן קיין זווג ניט געוועזען...

ע ר (איהר מאן) מוז אוועק, עס איז שוין ניט דא פון וואנען צו לעבען... אמעריקא ציהט איהם... און יענע — יענע שטארבט...

זי און זרח בלייבען...

— „נור ניט קיין גט, נור ניט קיין גט!" צאפּעלט אין איהר דאס הארץ — — — — — — — — — — — — — — — — —

דאס אליץ, נאטירליך, האט מיר דער קלאץ פערציילט.

א יודישע פרוי.

אויף א שמאלען הויפעל
פול מיט מיסט און קויט,
שטעהט די שווארצע מטה
און דערמאנט אן טויט.

ווער עס געהט פאראיבער
שטעלט זיך דא באלד אפּ,
און די הענד פערברעכט ער,
שאקעלט מיט׳ן קאפּ.

און פון ווייבער שכנות
איז דאס שטיבעל פול,
און פון זייער שרייען
קען מען ווערען דול.

איינע וויינט און טענה׳ט:
„זאלסט א מליצה זיין!
כ׳האב געוואוסט דיין לעבען —
פול מיט נויט און פּיין.

פלעגסט מיר אפט דערצעהלען
דיינע צרות — פּעק,
ווי עס איז דיין לעבען
טרויעריג אוועק,

ווי דו ביזט געוועזען
יונג אמאל און שיין,
נאר דו ביזט געוואקסען
עלענד און אליין,

ווייל דיין ליעבע מוטער
איז געשטארבען יונג,
און דיין בייזע „מומע"
מיט איהר גלאטער צונג,

פלעגט דיך זידלען, שעלטען
שלאגען אפט מאל אויך,
פלעגסט עס שטיל פערטראגען,
וויינען, נאר ניט הויך.

און ווי נאכדעם האסטו
חתונה געהאט
און פערוועלקט געווארען,
ווי פון בוים א בלאט,

פריהער פון דער שוויגער
און פון מאן דערנאך;
און פון ארום לעבען
און פון שווערען יאך,

און פון „האדעוואניע"
מאזלען, דיפטעריט,
און פון יונגע קברים...
(שטארקער גאט, בעהיט!...)".

פון דער שכנה׳ס טענות,
פון איהר גלאטען מויל
וויינען הויך די ווייבער,
וויינען אויפ׳ן קול.

אך, די קלוגע שכנה
האט זיי אויסגעזאגט,
דאס וואס טיעף אין הארצען
פון זיי יעדערע טראגט.

און די טרערען פאלען,
גיעסען זיך אראב
אויפ׳ן קאלטען קערפּער,
אויפ׳ן טויטען קאפּ...

אברהם רייזען.

בריעפקאסטען.

עס קענען ניט געדרוקט ווערען: „געשאדט צום שדוך" (וו. ג.), „א בריעף צו די לעזערין", פעליעטאן (סטיר.), „חברה. לייט" (ה.), „א גנוע וועלט, נייע קשיות" (ט. וו.), „זמן מתן תורה" (ה. ק.), שירים פון א. אין וויטעבסק, דער תנ"ד (ר. ג.), א זאמלונג פון שירים (פ—ן);

ה. מתן דוד אין לאנדאן: מיר ווארטען אויף אייערע וויטערדיגע בריעף.

Verlag „Achiasaf". Verantwortlicher Red. M. Berkowicz. — Herausgeber u. Buchdrucker Josef Fischer Krakau.

געזעלשאפט „כרמל“ ווארשא

אויסשליסליכער פערקויף פיר גאנץ רוסלאנד

פון נאטירליכע וויין און קאניאק

דער עטיקעט איז בעשטעטיגט פון דער רוסישער רעגירונג.

וועלכער ווערד אויסגעארבייט

אין די וויינגערטנער

פון די

יודישעקאלאניעס

אין

ארץ ישראל

די מארקע איז בעשטעטיגט פו דער רוסישער רעגירונג.

„צו לויבען דעם כרמל-וויין און קאניאק איז גאנץ איבריג, ווייל זייא זענען שוין אנערקאננט פון די גראסטע „פאכלייטע פיר איינציג נאטירליך און ריין און קעננען קאנקורירען מיט דיא בעסטע פראנצאזישע או „אנדערע אויסלאנדישע פיינסטע סארטען“.

הויפט-קאנטאר אין ווארשא, נאלעווקי נ׳ 21, טעלעפאן נו׳ 1433.

אדרעססע פיר בריעף : Товаричество Кармелъ Варшава. פיר טעלעגראממען : Варшава Кармелъ.

אכטהיילונג פיר זיד-רוסלאנד אין אדעססא רישעליעווסקאיא אין דעם הויז פון ה׳ בארבאש :

אדרעססע פיר בריעף : Товарищество Кармелъ Одесса. פיר טעלעגראממען : Одесса Кармелъ.

צו אדעססער ראיאן געהערען די גובערניעס : חערסאן, קישיניעוו, יעקאטערינאסלאוו, פאדאלסק, קיעוו, חארקאוו, פאלטאווא, קרים און קאווקאז

אונזערע ווייגע און קאניאקען בעקומט מען אין אלע וויינהאנדלונגען

כדי צו בעווארנען כרמל-וויין און קאניאקען פון נאכנעפעלשטע, פערקויפען מיר א זערע וויינען און קאניאקען נור אין פלעשער פערזיגעלט מיט אונזער סטעמפעל און פערקניפט מיט דער פלאמבע פון „כרמל“.